

DE MAN IN HET SCHARLAKEN PAK

FRAGMENTEN UIT HET LEVEN VAN CORNELIS DE KWAASTENIET

20-12-1883

02-10-1959

Opgeschreven door zijn zoon

I- GIJS

't Was een zwaar karwei geweest voor de doodgraver.

Het pikhouweel moest er aan te pas komen om de laatste rustplaats voor Gijsbert de Kwaasteniet in orde te maken. Het was ook zijn laatste klus voor het jaar 1927, want overmorgen is het oudejaarsdag.

"Dat jij het me nou juist moeilijk moet maken,"denkt de doodgraver. "Je leven lang heb je niemand overlast bezorgd, en nou heb ik nog een natte rug van je gekregen." Het vriest dat het kraakt, en de vorst zit al een heel eind in de grond.

"Maar je kan komme joh, je wordt verwacht."

"k Vind het een knap stukkie werk, al zeg ik het zelf."

Hij had diep moeten graven, want het was een nieuw graf en Gijs kwam onderin. Het was ook een hele toer geweest om het houtwerk er precies pas in te krijgen. Hij ziet nog eens achterom als hij wegloopt om zijn spullen op te bergen en kijkt met welgevallen naar de keurig rechte hoeken van het gedolven graf.

Voor hem was de begrafenis hiermee eigenlijk al achter de rug. Als hij zo in de eenzaamheid van het kerkhof zijn werk deed, dan leverde hij vaak een alleenspraak met de overledene. En het gesprek duurde langer naarmate het graf dieper moest zijn. Vooral ook als hij de gestorvene goed kende. En wie in de gemeente kende Gijs de Kwaasteniet niet? Het was geen opvallende figuur geweest, maar had hij niet behoord tot de groep die zich in 1886 als de eersten geschaard hadden achter hun voorman Ds. Van Schelven om zich los te maken van het oude kerkverband? Gijs had geen aarzeling gekend, maar had zijn geweten gevolgd.

Toen later het boekwerk "In de kruitdamp" uitkwam, had zijn vrouw met trots gelezen dat de naam van haar man voorkwam in de rij namen van de "dolerenden." Maar overigens had de graver niet veel feiten in zijn geheugen te voorschijn kunnen roepen, Gijs was een stille in den lande geweest. Hij had meer dan 30 jaren bij één en dezelfde boer gewerkt. Maar toen de boer ophield en in een mooi huis ging wonen dat hij had laten bouwen om te gaan rentenieren, was Gijs overbodig geworden. Hij werd daarom gedwongen om op zijn oude dag nog weer een nieuwe baas te zoeken.

Dat viel niet mee, want Gijs had eens een trap van een paard gekregen. Dat had hem dusdanig geraakt dat hij blijvend kreupel was gebleven, waardoor hij niet alle voorkomende werkzaamheden op het land kon verrichten. Bovendien hadden ze moeten verhuizen. De nieuwe boer die op de boerderij kwam, had een nieuwe vaste daggelder aangenomen, en die moest in de arbeiderswoning waar Gijs in woonde. Ze mochten die winter nog blijven wonen, maar per 1 maart wisselden de daggelders van boer en dan moest het huis leeg zijn.

Als in een film zag de doodgraver het leven van Gijs aan zich voorbij gaan.

't Was een eenvoudig verhaal met een triest slot. Want goede raad was duur geweest. Gelukkig had zijn zoon Knelis een oplossing gevonden. Die had geld geleend van zijn zwager en voor zijn ouders een huis gekocht aan de dijk. Daar hoefden ze geen huur voor te betalen.

Weliswaar hadden Knelis en Jannetje hiervoor een veer moeten laten, want Knelis draaide voor de aflossing op. Het gaf Knelis echter veel voldoening dat hij dit voor zijn ouders kon doen, -

Het huis had bovendien het bijkomend voordeel dat de kerkgang voor Gijs ook wat gemakkelijker geworden was, want vanuit de oude woning was dat een hele afstand geweest. Gelukkig was er ook nog weer werk gevonden, bij Rijnhek.

Rijnhek was zetboer op een vlakbij gelegen bedrijf.

Nee, Gijs had het niet cadeau gekregen in het leven. Vooral de laatste jaren niet. Eerst was zijn vrouw Marijtje ziek geworden. Er was veel gebeden voor haar in de kerk. Het was een kwaadaardige ziekte geweest. Er was een borst bij haar weggenomen. Maar later bleek dat haar andere borst ook ziek was, en die werd ook weggesneden. Wonder boven wonder was ze toch weer geheel hersteld. Maar een poosje later werd Gijs ziek.

Jaren lang had hij op zijn wang een wratje gehad. Dat gaat zo in 't leven, op een goede dag is er een wratje. Het deed echter geen kwaad, het zat niemand in de weg. Alleen was het wat uitkijken met scheren.

Tot op een dag Marijtje zei: "t Lijkt wel of die wrat op je wang groter wordt, Gijs." Inderdaad, hij werd groter en groter, en een poosje later ging hij bloeden en dat hield niet op.

"Je mot er maar 'es met naar de dokter gaan," zei Marijtje.

“Naar de dokter,” zei Gijs, “zou je denken dà dà mot?”

“Ja,” besliste Marijtje, “jij gaat naar de dokter.”

De dokter bekeek de zaak en oordeelde dat het nodig was dat Gijs naar het ziekenhuis in Leiden zou gaan om de wrat te laten wegsnijden. Het was wéér een kwaadaardige ziekte die op de loer lag Zoals de dokter zei gebeurde ook. De wrat werd weggesneden en de wond dichtgebrand. ‘t Nam niet veel tijd in beslag gelukkig, want als er niet gewerkt werd waren er ook geen inkomsten. Bovendien moest de dokter en ook het ziekenhuis betaald worden. En weer moest Knelis te hulp schieten, want dat geld was er niet allemaal.

Het duurde echter niet zo lang dat er op de plek van de oude wond een nieuw gezwel zichtbaar werd. Wéér werd de huisarts geraadpleegd, en wéér moest Gijs naar het ziekenhuis. En wéér kwam het mes er aan te pas. Voor het overige werden Gijs en Marijtje niet veel wijzer van de heren doktoren. Hij kon na de behandeling weer naar huis gaan. De wond moest thuis maar genezen.

Dagelijks kwam de wijkzuster, die de wond verzorgde. Die wond werd echter steeds groter en groter. Gijs leed erg veel pijn en de morfine-injecties waren niet toerijkend op den duur. De wond werd een afzichtelijk gat; en er hing een nare lucht in de kleine ruimte van de bedstee.

De omstanders stonden machteloos. Marijtje huilde veel en ‘s nachts was ze bang om alleen te blijven met haar zieke man. Vaak gebeurde het dan dat Knelis in het ouderlijk huis de nacht doorbracht. Hij sliep wat in een stoel in de kamer bij de zieke, Marijtje kon niet meer bij haar man slapen, ‘t was er te benauwd. Soms zakte Gijs even weg, maar het grootste deel van de nacht was hij wakker en lag te kreunen. Daarom ging Marijtje naar boven op de zolder onder het pannendak. Maar zelfs daar kon zij soms haar man horen roepen. Dan hoorde zij dat Knelis naar hem toeging. Ze wist dan dat hij het warme voorhoofd wat verkoelde, en soms hoorde zij een murmelend geluid. Dan las Knelis zijn vader wat troostwoorden voor uit de Bijbel bij het schaarse licht van een olielampje.

Want Knelis wist dat zijn vader ging sterven. Vooral toen de wond zo groot werd dat Gijs niet meer eten kon en even later ook niet meer kon drinken.

Er bleef niets van hem over. Volkomen uitgeteerd lag hij de laatste dagen voor zijn dood buiten bewustzijn in zijn bed. Alleen was er af en toe een kreun van pijn. Het was voor allen een verademing toen hij op de avond van de 2 kerstdag overleed. Hij was 75 jaren oud geworden.

Vandaag 29 december is hij begraven.

‘t Was geen grote stoet geweest, die achter de lijkwagen liep. Eerst kwam Marijtje met Fem en haar man.

Dan volgden Knelis en Jannetje met 4 kinderen,

Vervolgens Mina en Cor met 2 kinderen en Marie uit Voorthuizen.

Daarachter Gijs' jongste broer, ome Arie met zijn vrouw, uit Lisse en tante Lammetje, een zuster van de overledene uit Woubrugge.

Van de Spruyten-kant was er Jan met zijn ouders. Ook ome Bart en tante Cornelia en van Nieuwe Wetering kwamen Klomp en zijn vrouw.

Knelis had de dag als in trance doorgebracht. Toen ze, na de huisdienst die geleid was door de dominee, naar buiten gingen, had het hem onwezenlijk geleden dat zij met iets onherroepelijks bezig waren toen zij op weg gingen naar de begraafplaats en de kerkklok al die tijd van hun gang maar bleef luiden. De woorden van de dominee bij het graf waren verwaaid tegen de koude oostenwind en hadden hem niet bereikt. Hij had als gebiologeerd gekeken naar die kist met zijn lichte vracht. Daar lag zijn vader vlakbij, maar tegelijkertijd totaal onbereikbaar.

Wat was die wind ontzettend koud? Hij voelde zich alleen, ondanks dat Jannetje tegen hem aansnikte, en zijn kinderen met grote, stille ogen geen raad wisten me dit gebeuren.

Ze waren weer teruggelopen naar huis, Daar waren krentenbollen geweest en koffie. De meeste familieleden moesten toen al weer gauw vertrekken met het spoor om weer tijdig thuis te zijn.

Alleen ome Arie was lang gebleven. Hij was met de fiets van Lisse gekomen en was daarom niet aan tijd gebonden. Ome Arie was lid van de zware kerk in Lisse en had constant geredeneerd, of liever gepreekt, over de kortstondigheid van het leven. Over zonde en genade en “dat er maar zo weinig uitverkoren waren.” Het had Knelis danig geïrriteerd, maar zijn hoofd stond er niet naar om tegen al dat gepreek in te gaan. Hij vond het een uitkomst dat hij op een gegeven moment kon zeggen dat hij naar huis moest om zijn vee te verzorgen.

Daar in de rust van de schuur, tussen de warme koeienlijven, herbeleeft hij de gebeurtenissen van die dag en hij kan er nog niet bij dat hij zijn vader kwijt is.

‘s Avonds in bed ligt hij tegen Jannetje aan en huilt zachtjes zijn verdriet uit. Stil ligt Jannetje in zijn armen en troost hem met haar lichaam. In die nacht roept het leven wraak voor de overwinning van de dood en wordt er nieuw leven geboren.

II-ARIE

“Je ken je nieuwe jas andoen, hoor Knelis. Gisteravond hep ik de andere knope eran gezet.” Knelis heeft een poosje terug een nieuwe jas gekregen van de oliemaatschappij, maar hij heeft hem tot nu toe nog niet gedragen omdat de jas gesloten wordt met grote, glimmende koperen knopen. Dat vindt Knelis te opzichtig. Vandaar dat Jannetje gisteravond al die opzichtige dingen er af gehaald heeft en vervangen door een stel sobere zwarte knopen. De nieuwe jas komt precies op tijd, want Knelis is gisteravond doornat geregend op zijn wagentje. Weliswaar heeft hij de jas aan een haak boven de kachel gehangen, maar hij is nog niet droog. Halverwege de avond moest de jas namelijk wijken voor het tuig van de hit. Als de hit de andere dag een nat tuig opgelegd zou krijgen, zou het dier mogelijk zijn huid stuk trekken. De hele kamer rook naar die natte spullen. ‘t Was goed dat Jo niet thuis was, want die zinde dat drogen in de kamer helemaal niet.

Er had een vredige rust in de kamer geheerst. Knelis las De Standaard, Die lazen ze samen met buurman Rijnhek. De abonnementsprijs van f 3,30 per kwartaal kon zodoende gedeeld worden. Hij heeft zojuist gelezen dat een communistisch Kamerlid aan de Regering verzocht heeft om bij de steun aan werklozen geen onderscheid te maken tussen het huwelijk en het concubinaat, in de volksmond steeds met diepe minachting “hokken” genaamd. Maar gelukkig, eindigt de redacteur van De Standaard zijn verhaal met “dat dit wel behoort vast te staan, dat een Overheid, die hier voor Communistische brutaliteit bezweek, haar volk erger kwaad zou doen dan de gesel der werkloosheid dit vermag.”

Daarna heeft hij een overdenking gelezen over Spreuken 30:8: “Armoede en rijkdom geef mij niet, voedt mij met het brood mijns bescheiden deels,”

Het stuk was ondertekend met de initialen K.D.. waarachter hij de naam weet van professor Dijk, zeer geliefd bij het Gereformeerde volksdeel. Ook de brieven van Bijltje hebben altijd zijn interesse. In de brief van vandaag werd o.a. gezegd “en toch, tegenwoordig met het overal drukke autoverkeer, dat de wegen in stof en stank zet, is weg besproeing een weldaad. Misschien krijgen we het nog wel zoover, dat, tenminste in de zomer aan elke auto en aan elke motorfiets een sproeier moet worden aangebracht, waarmee de stofwolken kunnen worden bestreden.” Als dat ingevoerd zou worden, zou dat Knelis ook heel wat werk besparen. Want Jannetje wil ook graag dat Knelis ‘s avonds de weg nathoost omdat haar ramen van de woonkamer anders zo onderstuiven,

Hij legt zijn krant neer, bergt zijn bril in de koker, schuift zijn stoel wat achteruit en zegt: “k denk dat het tijd wor dat ik de beer es bij de varkes haal, Je moest me daar maar ès bij helpen Jacob.”

“Wanneer moet dat gaan gebeuren?” vraagt Jacob. “k Heb met Heenk afgesproken dat ik hem morgen zal ophalen,” zegt Knelis. En zo’ gebeurde.

De andere dag togen Knelis en Jacob naar Heenk, de strorijder. Ze hadden allebei een stevige stok bij zich om de beer in het goede spoor te houden. Heenk ging hen voor naar de autoschuur, want achter die schuur, maar een stuk lager, stond tegen de dijk aangebouwd, het verblijf van het mannetjesvarken. Heenk deed het hok open, en zei met zijn zware stentorstem: “Kom d’r maar uit Arie”

Arie, de aangesprokene, liet daar geen gras over groeien. Toen hij hoorde dat de grendels verschoven werden, en de deur van zijn hok openging, voelde hij instinctmatig wat er van hem verwacht werd. En al zijn verdrongen seksuele driften ontlaadden zich in een geweldige spurt door het gat naar de vrijheid. Onder een angstaanjagend geknor stormde Arie naar buiten, waarbij de gevaarlijke hoektanden voor aan de snuit van het monsterlijk grote beest, de omstanders verschrikt deden terugdeinzen. Dat gebeurde zelfs zó onverwacht, dat Knelis tegen de grond ging, terwijl zijn stok door de schuur vloog. Hij stond echter meteen weer overeind, en met z’n allen gingen ze het varken achterna.

Dat was inmiddels de weg opgerend, maar had precies de tegenovergestelde richting genomen dan de weg naar het huis van Knelis. Het ging richting spoorbrug, maar op zijn vaart werd het afgeleid. Het maakte een scherpe wending en schoot om de hoek van het huis bij Noordijk. Zag met zijn kippige kraaloojes achter het huis iets bewegen. Scheurde daar op af en voor ze het wist lag vrouw Noordijk, die achter haar huis argeloos met de was bezig was, op haar rug op het erf met haar benen in de lucht. Het varken ramde de driepoot met de wastobbe ondersteboven en raasde snuivend de volgende hoek om.

Jacob zag de hele film zich voor zijn oog ontrollen en stond te snikken van het lachen op de weg. Maar Knelis riep: “Kijk uit Jacob, daar komt ‘ie weer, daar!, door de poort bij Gortzak!”

En ja hoor, woest grommend stond Arie daar, loerend naar links en rechts. Hij zag de mannen staan met hun stokken en koos daarom de andere richting. Daar ging hij voor hen uit, vlak voor de huizen langs, dan weer over de weg naar de waterkant. Ze konden hem niet bijbenen, maar hij ging in ieder geval de goede kant op. Ze zagen hem, ver vooruit, weer de weg oversteken waarna hij uit het zicht verdween. Toen ze dichterbij huis kwamen, hoorden ze dat de eerste contacten al gelegd waren met de vrouwtjes. Het was een geweldig gekrijs en toen ze het erf afliepen naar beneden, bleek dat de beer in één run over het hek van het varkenshok gesprongen en pardoes tussen de verliefde vrouwtjes terechtgekomen was.

De beer deed zijn werk grondig, want na de draagtijd wierp de ene zeug 10 jongen en bracht de andere zeug 8 biggetjes ter wereld. Dat was een goede zaak, want na een paar maanden werden de biggen verkocht en brachten f 25,- per stuk op. Dat was veel geld in die dagen.

Niet altijd was de veehouderij echter zo winstgevend.

Toen Knelis het volgend jaar één van zijn koeien wilde verkopen omdat het dier ouder werd en de melkafgifte terugliep, kwam Kees Omzigt, de veehandelaar, het beest keuren op stal. Het was een klein manneke, die helemaal schuilging achter een koeielijf.

Daar, tussen de 2 beesten op stal in, betaste hij de koe onder de buik, aan de hals, sloeg haar op de bil en kwam tot de conclusie: "Knelis, die koe is raip..... die koe is vol..... (nog een greep onder de buik)..... die koe is àn!"

Deze kennersuitspraak gaf Knelis vertrouwen in een goede afloop. Vrijdagmorgens om 4 uur werd het dier gehaald door de veeschuit van Van Staveren om naar de Markt in Leiden vervoerd te worden. Het deed Knelis wel pijn om afscheid te nemen van het dier, maar het vooruitzicht op een goede prijs vergoedde veel. Toen echter de veehandelaar Kees vrijdagavond kwam afrekenen, viel de door Kees bedongen prijs danig tegen. De aanvoer op de markt was onvoorzien groot geweest. Kees haalde zijn dikke portefeuille, die met een ketting om zijn hals zat, uit de binnenzak van zijn jas en telde vier briefjes van honderd en twee van vijftig voor Knelis uit.

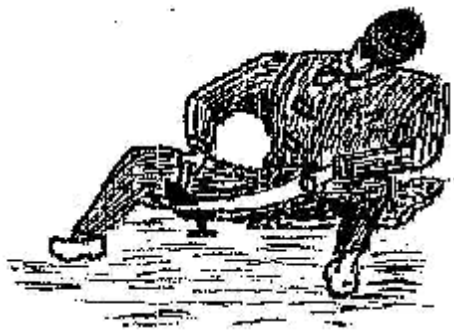
Ondanks de tegenvallende prijs kreeg Kees meteen de opdracht van Knelis uit te zien naar een gezonde vaars, want de vrijgekomen plaats moest toch weer aangevuld worden.

III- KNELIS

Over het polderland hangt de vredige stilte van de ontluikende morgen, Sloom klapwiekend, ontwijkt een zwarte kraai de twee kievieten, die hem uit de buurt van hun nest weggagen en hem tot aan de rand van hun territorium wegbrengen.

Dan komt vanuit de verte een geratel over de straatweg naderbij. Het is Knelis met zijn graskruiwagen. Hij komt het ontbijt voor zijn geiten maaien. Op de plek waar hij gisteren geëindigd is, plaatst hij zijn kruiwagen aan de rand van de weg, haalt zijn strekel uit zijn broekspijp en begint met regelmatige halen de zeis te scherpen. Het is het enige geluid dat er nu te horen is, zzzjt..... zzzjt.

Als dat gebeurd is haalt hij zijn pijp en tabaksdoos voor de dag, stopt de juiste hoeveelheid in de kop,

schrapt in de bescherming van de holte van zijn hand een lucifer aan en zuigt de brand in de tabak. Blauw kringelt de rook uit zijn mond. Dan gaat hij maaien. Er staat een mooi zwad gras in de berm tussen weg en waterriet, Daar moet hij nu nog van profiteren want volgende week is het 1 juni en dan wordt het visseizoen geopend. Dan komen de hengelaars uit Leiden op de fiets naar de Kanaaldijk trappen. Meestal mannen die werkloos zijn en een maaltje vis proberen te vangen als gewaardeerde aanvulling in het karig menu.

Velen hebben hun eigen stek aan de waterkant tussen het hoge riet en Knelis kent verschillende van de vaste klanten.

Ze praten over een wereld waar Knelis geen verstand van heeft. Het zijn mannen die weten wat er te koop is in het leven, en die geleerd hebben te vechten voor hun rechten. Ze zijn fel in hun woorden in een onvervalst Leids accent. Goedaardig als Knelis is, leeft hij graag mee met hun verhalen over de grote stad, hoewel ze hem wel vaak opruiend en socialistisch in de oren klinken. Maar echt kwaad kan hij worden als ze zijn gras onnodig vertrappen. Of, erger nog, naast de bestaande gaten in het riet nieuwe openingen maken om bij het water te komen. Hij heeft dat riet veel te hard nodig voor het afdekken van de bietenhoop in het najaar. Hoewel, hij zal zijn grieven nooit uiten tegen de veroorzakers van de schade, hooguit tegen Jannetje onder het theedrinken.

Deze morgen heeft hij echter geen oog voor deze ergernis. Zijn gedachten zijn nog bij gisteravond. Het was laat geworden op de kerkenraadsvergadering. Het was een speciale vergadering van de smalle kerkenraad, waar maar één zaak aan de orde was. Dat betrof een tuchtzaak.

Reeds meerdere malen was deze zaak oorzaak van bespreking geweest, en de diverse trappen volgens het kerkelijk tuchtritueel waren al gepasseerd. De zaak sleepte al enkele jaren, en na aanvankelijke afhouding van de tafel des Heren, en het met man en paard noemen van de betreffende persoon en zijn bedreven kwaad, openbare dronkenschap, stond gisteravond het laatste stadium ter discussie. Moest men overgaan tot het uitspreken van de ban?

Alle kerkenraadsleden hadden het al lang zien aankomen, maar ze hadden de zaak steeds angstvallig verzwegen en zo voor zich uitgeschoven. Hopend diep in hun hart op het wonder dat de betrokkene zich zou ontworstelen aan de strik des duivels en zich zou bekeren van zijn zondige weg. En de kerkenraad zich daardoor ontheven zou weten van deze laatste, moeilijke beslissing.

Maar het wonder was niet gebeurd, hoewel dominee regelmatig in de zondagse kerkdienst in het lange gebed de zaak van de broeder voor "de troon der genade" bracht. Ook bepaalde hij de gemeenteleden herhaaldelijk bij het feit dat zij als gemeente ook in hun persoonlijke gebeden de Heere gedurig moesten bidden dat het Hem behagen mocht de zondaar tot bekering te brengen. Maar er gebeurde niets en de broeder volhardde in het kwaad.

Nu was het zover. Op de voorlaatste kerkenraadsvergadering had dominee gezegd dat hij het zó aanvoelde, dat er niet langer gedraaid mocht worden. Hij gaf de broeders de opdracht mee zich hierover bijzonder te beraden en over een week bij elkaar te komen en de zaak te bespreken.

Het werd een moeilijke week voor Knelis. Temeer daar hij hierover met Jannetje niet mocht praten, hij moest helemaal alleen met zichzelf in het reine komen. Het speelde iedere dag door zijn hoofd. Mocht

hij, Knelis de Kwaasteniët, zo'n onbeduidend mannetje, op de rechterstoel gaan zitten en een ander zover veroordelen? Knelis kende zijn eigen zwakheden, er mankeerde zo veel aan hemzelf en moest hij dan daarover mede beslissen?

Ja, het stond wel in de Bijbel dat de opzieners hadden te waken over de gemeente, en de bevoegdheid hadden te binden en te ontbinden, maar mocht hij zich daartoe rekenen?

"Al wat gij binden zult op aarde, zal gebonden zijn in de hemelen, maar 'wat gij ontbinden zult op aarde, zal in de hemelen ontbonden zijn." Dat is me nogal wat. Dat kan toch niet waar zijn. Knelis een beetje God? Hij huivert van de gedachte.

Hij had ook moeite met het formulier dat voor deze kwestie gebruikelijk was. Zinnen als, "voorts vermanen wij U, geliefde Christenen, dat gij U niet vermengt met hem " bijvoorbeeld. Hij ontmoette de man regelmatig, leverde zijn huis zelfs petroleum en hij had nooit iets met de man van doen gehad. Mocht hij hem nu geen olie meer verkopen? Knelis zucht, haalt zijn strekel weer voor de dag en zet de zeis opnieuw aan. Het is een automatische beweging, en hij schrikt zelfs als De Rijk op zijn bedachtzame manier voorbij fietst op weg naar zijn werk, en hem goeiemorgen zegt. Zou hij er nog een keer de dominee over aanspreken? Hoewel, hij kent de dominee. Die is zeer beslist, staat op zijn autoriteit en verwacht een zelfde houding van zijn broeders ouderlingen. Van die broeders hebben de meeste ook die autoriteit, die ze ontleen aan hun maatschappelijke positie.

Hooguit met één zou hij hierover durven praten, maar hij vermoedt dat die met hetzelfde probleem zit en hem dus niet zal kunnen helpen. Bovendien, denkt Knelis, wordt de dwalende met deze gang van zaken niet geholpen. 't Is waar, broeder Versluis maakt de gemeente des Heren tot schande, zeker op een dorp waar praktisch iedereen tot een kerkgenootschap behoort. Als de man lallend en zwaaiend langs de weg gaat, voelt ieder lid van de gemeente het als een persoonlijke belediging.

Daar komt nog bij, dat de betrokkene het grootste deel van het jaar werkeloos is en daardoor op diaconale zorgen aangewezen. In de loop der jaren is door de diaconie reeds beslist dat er geen geld meer gegeven zou worden. De bakker werd gezegd dat er van oktober tot eind maart tweemaal per week een vierponder bezorgd kon worden en met de kruidenier was afgesproken dat er eens per maand een aantal levensmiddelen gebracht mocht worden waarvan de diaconie de rekening zou voldoen.

Desondanks zag Versluis nog kans regelmatig te veel te drinken in het café. Waar het geld vandaan kwam bleef een raadsel. Men verdacht hem ervan dat hij zomerverdiensten verzweg of dat de cafébaas hem op de lat leverde wat in de zomer weer aangezuiverd werd. Maar om de caféhouder hierover in de arm te nemen durfde niemand aan, omdat deze man tot een andere kerk behoorde. Al hang je de vuile was dan buiten, daarom praatje er nog niet graag over! 't Was zo al erg genoeg.

Op een kerkenraadsvergadering had één van de broeders geopperd dat, mocht het tot een afsnijding komen, de diaconie dan ook de uitkering zeker zou stoppen omdat Versluis als hoofd aansprakelijk voor zijn gezin was. Maar daar was iedereen tegen in 't geweer gekomen. Broeder Versluis had een vrouw die ook belijdend lid was en er waren ook een aantal kinderen. Die kon de kerk toch zo maar niet laten zitten? Nee, financiële voordelen zaten er niet aan.

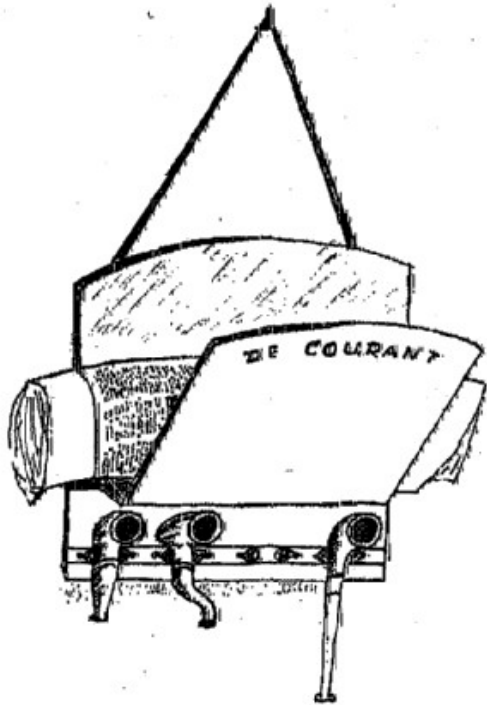
Knelis zucht opnieuw. Hij veroordeelde drankmisbruik tot en met. Zelf zou hij geen druppel alcohol gebruiken. Bij feestelijkheden thuis lustte Jannetje graag een glaasje boerenjongens of advocaat, maar Knelis raakte het spul niet aan. Wat dat betreft verachtte hij Versluis. Maar ergens in zijn achterhoofd leefde de gedachte dat er in dit geval sprake was van verslaving. Zoals in artikelen in De Standaard regelmatig geschreven werd over het opiumschuiven onder Chinezen. Verschrikkelijk, wat er van een mens kon worden, al was het dan wel in een ver land. In het Zendingsblad werd er ook over geschreven, maar daar werd dan ook gepraat over helpen. Om er weer van af te komen. Dàt speelde Knelis door het hoofd. Maar hulp voor Versluis? Daar zag hij geen kans voor. Hij bleef met zijn gedachten in een cirkeltje ronddraaien.

Zo ongemerkt had hij toch genoeg gemaaid voor die dag.

Daar had Jannetje ondertussen een kop thee voor hem klaar. Toen hij binnenkwam zag ze aan zijn gezicht dat er nog niets veranderd was sinds gisteren en eergisteren. Ze wist ook dat het gekomen was na die kerkenraadsvergadering, en ze vermoedde dat ze wel ongeveer wist wat Knelis bezighield. "Hier," zei ze, "lees dit maar eens."

Ze gaf hem het kalenderblaadje van die dag van de scheurkalender.

Werpt al uw bekommernissen op Hem, las Knelis, een er ging even iets als een verlichting door hem heen.

Attributen van Knelis' autoriteit boven
"zijn" leunstoel in de keuken.

lekke pijp, aan het mondstuk
gerepareerd met een garendraadje

Niet genoeg voor een week.

metalen tabakstoes voor in
de broekzak

IV - JANNETJE

“Ben je al zover, Jannetje?”

Knelis staat in zijn overhemd, een beetje hulpeloos in de kamer met zijn handen in zijn broekzakken. 't Is zondagmorgen, en het hele gezin heeft zojuist de eettafel verlaten. Iedereen zal naar de kerk gaan, het woord uitslapen is een woord dat in het gezin van Jannetje en Knelis onbekend is. Uitslapen doen mensen die om God noch gebod geven.

De kerkdienst begint om half tien, en het lopen naar het kerkgebouw kost minstens een half uur daar het overzetten per pont ook nogal wat tijd vergt. Bovendien staat Knelis er op dat hij ruimschoots voor de dienst in de consistorie aanwezig is. En daar hij gewend is zelf alle deuren van schuur en huis te sluiten, moeten alle gezinsleden om tien voor negen het huis verlaten hebben. Gijs is al eerder vertrokken, want die moet, met de auto van zijn werkgever, enkele oude mensen ophalen voor wie de afstand naar het kerkgebouw te ver is.

Juist deze morgen heeft Knelis meer haast dan gewoonlijk. De eigen dominee heeft vakantie, en de predikant die had beloofd te zullen vervangen, heeft laten weten dat hij door onvoorziene omstandigheden verhinderd is het Woord te brengen. Gevolg hiervan is dat Knelis, samen met een andere broeder nu de dienst moet leiden. Knelis zal het eerste gedeelte van de dienst tot aan het grote gebed voor zijn rekening nemen, en broeder Van der Landen zal de preek lezen, Het is niet voor het eerst dat Knelis dit moet verzorgen, en uiterlijk lijkt hij dan ook onbewogen, maar een onbestemde drang dwingt hem om vooral tijdig in het kerkgebouw te zijn. Als hij eerst maar in zijn eentje in de kerkenraadskamer is zal hij pas tot rust komen.

Maar Jannetje heeft het druk op zondagmorgen.

Het is altijd een hele toer voor haar om iedereen op tijd aan tafel te krijgen. Daarbij moet ze alle boterhammen gesneden en gedeeltelijk ook voor iedereen belegd hebben. Er moet ook thee gezet worden. Gelukkig heeft ze de laatste tijd de beschikking over een elektrische waterketel, zodat ze niet meer moet wachten tot het water kookt op het petroleumstel. Dat scheelt een stuk.

Nu dribbelt ze van de kamer naar het achterhuis. Fem en Fie helpen haar bij de afwas, terwijl Jo boven de bedden weer een beetje rechttrekt. Dat gebeurt op zondag met de Franse slag.

Onderwijl legt Jannetje de overhemden voor haar mannen uit de linnenkast klaar, want daar mogen die mannen niet in komen, die trekken alles ondersteboven. Vervolgens voor iedereen een zakdoek met daarop een paar pepermunten en voor de jongste kinderen ook nog een paar centen voor de kollekezakken.

Ze heeft er een kleur van gekregen, want tussen al die bedrijvigheid door moet ze zichzelf ook nog in het zondagse kleed steken.

“Ja, nu zal ze eerst Knelis maar helpen.” Hij staat daar nog steeds onbeholpen midden in de kamer. Hij heeft vast zijn zwarte hoed opgezet, dat was het laatste dat hij nog zelf kon doen, Maar voor de boord en het bijbehorende front heeft hij de hulp van Jannetje nodig. Om over het strikken van zijn stropdas nog maar niet te spreken. Op haar tenen staat het kleine vrouwtje voor haar man, hij buigt zich wat voorover en dan kan ze er net bij. Het puntje van haar tong komt er bij uit haar mond. Dat strikken moet natuurlijk wel volgens de regels van de kunst. Straks staat Knelis daar hoog boven op de preekstoel voor het forum van de hele gemeente en dan moet het keurig zijn. Hij zou wel eens aan een nieuw pak toe zijn, maar daar is Knelis nog niet zo gemakkelijk toe te bewegen. Daarvoor moet hij helemaal naar Leiden met de bus, daar houdt hij al niet van. En dan daar al dat passen in de winkel van Pastoor in de Haarlemmerstraat. Bovendien, mag dat allemaal wel? Dit pak is toch nog goed? Is dat niet gewoon een beetje ijdelheid van Jannetje?

Zo, de das is klaar en hij zit in één keer goed.

“Daar leg je zakdoek en je pepermunte.”

Knelis accepteert het allemaal, want dat is nu eenmaal zo de gang van zaken. Hij trekt zijn zondagse dikke jas aan en stapt vast naar buiten om de schuren af te sluiten. “Gelukkig,” denkt Jannetje, “die is effe vort!” Nu kan ze eindelijk met zichzelf doorgaan.

“Ok nog effe naar de kachel kijke of er nog wat op mot of zou die zo kenne blijve legge?”

“Vurt, akelig beest,” zegt ze tegen de kat, die nog een keer langs haar benen streelt. “Vooruit, ga naar buite, strakkies val ik over je.”

“Goeiedag,” daar staat Knelis al weer te wachten, bij de portaaldeur om die af te sluiten.

Gelukkig is iedereen klaar, en onder 't loopje door frommelt ze nog haar zwarte handschoentjes aan. Daar gaat de hele familie op weg. Je kunt zien dat ze vroeg zijn want je ziet verder nog geen mens, zelfs de dames Van der Kuil van Nieuwe Wetering zijn nog niet gepasseerd. Wel vliegen er een paar hardfietsers voorbij. Pure heidenen uit Leiden, die vaak op zondagmorgen met hier een kreet en daar

een schreeuw tussen het
kerkvolk door laveren.

Toen de trein van Hoofddorp naar Leiden nog reed heeft één van de kerkmensen bij de spoorbrug de bomen een keer naar beneden gedraaid zodat de weg geblokkeerd werd. Daar waren toen zeer onstichtelijke woorden geuit door de hardfietsers die voorop lagen. Woorden, die niet gezegd mochten worden en zeker op zondagmorgen niet pasten. Maar ja, ze zagen daar voor die bomen hun met zweet en moeite opgebouwde voorsprong tot nul gereduceerd worden. Die stadse lui riepen zelfs om de politie, maar daar moesten de Kanaaldijkers om lachen, Er bestond geen politie aan de Kanaaldijk, dat regelden de inwoners daar zelf wel,

Deze zondagmorgen doen zulke taferelen zich echter niet voor, het is alles pais en vree zoals het op zondagmorgen hoort te zijn. En wie komt daar aan? Jawel, het is Gijs, die, achter het stuur van zijn Hillman, nonchalant zijn hand opsteekt.

Knelis en Jamietje glunderen in hun hart omdat het hun zoon is die daar, als één der weinigen, met een auto rijdt of het niets is?

De pontbaas ligt al aan de dijk-kant met zijn pont. Maar ja, ze moeten toch nog wel even wachten tot er nog wat mensen bijkomen, want hij vaart niet alleen voor de familie De Kwaasteniet. Daar komt de organist voor de morgendienst ook al aan en een paar jongens die zeker ook een poosje de kerkklok willen gaan luiden. En, warempel, daar komt een automobilist aan die ook mee wil. Het blijkt de veearts Van de Heuvel te zijn. Zeker voor een spoedgeval geroepen geworden. Nu gaan ze varen. Met geroutineerde halen met het blok, trekt de pontbaas de pont naar de overkant.

Als ze aankomen begint in de verte gelijktijdig de kerkklok te luiden, volgens de gewoonte een half uur voor de dienst begint.

Een poosje later staat Knelis in de consistorie. Hij is nog alleen en gaat in een stoel zitten. Als je hem zou vragen of hij zenuwachtig is zou hij het ontkennen, maar hij voelt zich wel gespannen en hij heeft behoefte er met iemand over te praten. Hij vouwt zijn handen en zijn geest stamelt wat woorden. Hij voelt zich zo klein en hij is bang dat er iets verkeerd zal gaan. Hij is ook bang om daar straks te gaan staan, om woorden te zeggen voor al die mensen.

Hij bidt, en hij voelt hoe het hem goed doet zijn hart open te stellen voor zijn Heer.

Dan is er plots gerommel in de gang. Hij breekt zijn gebed af met een: "Heere, helpt U mij alstublieft, amen."

Eén voor één komen de broeders naar binnen, ze praten wat over het weer en als de klok half tien slaat, staat Knelis op de preekstoel. De organist beëindigt zijn spel. Knelis ziet een volle kerk voor zich en iedereen kijkt naar hem en verwacht iets van hem. Even is er een aarzeling en een lichte trilling in zijn stem, maar dan klinkt het vaster:

"Onze hulp is in de Naam des Heren, die hemel en aarde gemaakt heeft. Genade zij U, en vrede van God, onze Vader ...."

Hij heeft het ritme te pakken.

Nadat hij de eerste psalmverzen heeft aangekondigd om te zingen door de gemeente, zou hij even kunnen gaan zitten in de stoel die in de kansel staat. Zo doen de echte dominees dat, maar Knelis vindt zich beslist geen echte dominee en gaat dus niet zitten. Terwijl de gemeente zingt zoekt hij vast Exodus 20 op om zo meteen de Tien Geboden te gaan lezen en ook vouwt hij alvast het blad dubbel bij het gedeelte dat hij uit de Bijbel moet lezen waar de preek betrekking op heeft.

Na dat lezen wordt er weer een psalmvers gezongen en dan moet Knelis voorgaan in gebed.

Hij staat daar hoog op de kansel als de gemeente haar lied zingt. Het gaat wat langs hem heen, zijn ogen dwalen wat over de hoofden en dan ineens..... hij schrikt.... daar zit vrouw Versluis met een paar kinderen. Nog wel vlak vooraan ook, Hij verschiet ervan.

Wat moet hij nu doen?

Hij had een paar aantekeningen gemaakt op een papiertje waar hij stillitjes op kon kijken om niets te vergeten in zijn gebed.

De namen van de zieken stonden er op, de koningin en de regering, de mensen die op zee waren Maar vrouw Versluis, wat moet hij daarmee aan?

Hij krijgt er klamme handen van.

"Heere God, help me..... geef me de woorden in de mond die ik zeggen moet.... ik weet het niet.....

Plotseling merkt hij dat er niet meer gezongen wordt als het orgel stil valt. En weer kijken alle mensen naar hem omhoog.

Hij aarzelt, maar zegt dan toch: "Laten we bidden."

Knelis sluit zijn ogen in volle overgave en stamelt:

"Trouwe Vader, die in de hemelen zijt . . .

Hij wordt weer rustig. Hij bidt voor de zieken, de gemeente, de dominee. Hij bidt voor de jeugd, de koningin, en "zij die in hoogheid zijn gezeten."

Hij bidt ook voor de eenzamen, en hij ziet vrouw Versluis zitten achter zijn dichte oogleden. Voor de mensen die een kruis dragen, soms in stilte, die het thuis moeilijk hebben. "Wilt U bij hen zijn Heere, en hen kracht geven...."

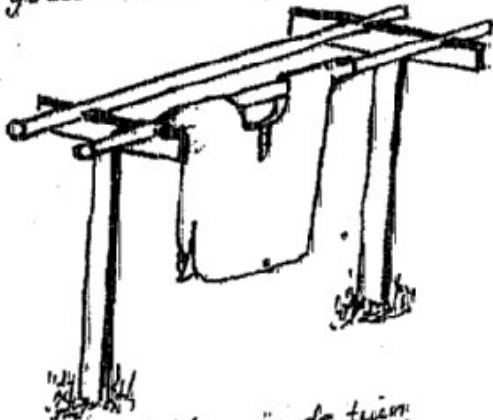
Hij heeft een blij gevoel als hij amen zegt, want hij gelooft zelf in de wonderlijke kracht van het gebed en in de grote liefde van God voor de mensen. Tijdens het zingen van de volgende psalmverzen gaan zijn ogen nogmaals naar vrouw Versluis.

Ziet hij het goed? Ze kijkt naar hem, en het lijkt hem of ze naar hem glimlacht. Dan kijkt ze weer in haar psalmboek, en ze zingt mee en dat doet hem goed. Hij daalt de kanseltrap af en geeft de preeklees-broeder een hand. Nadien zit hij in de ouderlingenbank, maar hij kan zich niet concentreren op de tekst en de uitlegging die voorgelezen wordt. Er blijft een blijde verwarring in hem, hij voelt zich getuige van een levende vonk, van het levende vuur dat kan ontstaan tussen God en mensen.

Als hij in de avond alleen met Jannetje nog in de kamer zit wil hij dat blijde gevoel samen met haar delen. Hij probeert te vertellen hoe hij het beleefd heeft, maar het lukt hem niet het zo te verwoorden dat hij Jannetje erin kan betrekken. Hij zegt "ik ga maar naar bed," kleedt zich uit en knielt in zijn keper onderbroek voor zijn stoel en hij spreekt weer met zijn Heer en hij dankt voor die dag. Dan klimt hij in de bedstee en kruipt in de hoek als een gelukkig mens.

Aan tafel blijft Jannetje zitten. Ze moet de feuilleton in de krant nog lezen en ze is nog bezig aan een nieuwsgierig boek. Ze schuift haar stoel stijf tegen de tafel, stoof onder haar voeten en gaat lekker lezen tot Gijs thuiskomt. Dat kan nog wel een poosje duren, maar dat vindt ze helemaal niet erg.

alle goed ...

droogstokken in de tuin
met hemel van kneden
ze deden ook dienst als
vlaggestok
pk

harde borstel voor extra
veile plekken

wastobbe
om het wile goed in te welen

minstens 50 stamperen
een hele zware latus

STAMPTON met STAMPER

V - FIETJE

“Ik wed dat je niet durft, Fietje!”

Fietje kijkt beurtelings voor zich uit en dan weer naar de jongens.

Ze staan met z'n drieën in de tuin, Piet, Kees en Fie. De jongens hebben haar uitgedaagd en Fietje aarzelt. Ze wil graag laten zien dat ze best durft, dat ze eigenlijk ook best al groot is. Maar ergens in haar hoofd is er iets dat haar tegenhoudt. Een vage gedachte aan haar vader, aan straf

“Zie je wel, je durft niet,” zegt Piet weer.

Plotseling doet ze een stap naar voren, bukt zich, grijpt een paar opgetrokken uien aan het stro, loopt er mee naar achter in de tuin en gooit ze resoluut in de sloot. Het zijn uien die Knelis een paar dagen geleden uit de grond getrokken heeft en die nu in de zon liggen te drogen.

Nu er eenmaal een paar in de sloot liggen durft ze méér. Ze loopt terug en grijpt met allebei haar handen nog meer uien en deponeert ze in het water.

“Nou niet meer hoor,” zegt Piet, “gaan jullie mee, dan gaan we tolleren.” Hij weet het ook niet precies, maar hij voorvoelt narigheid.

En 't komt natuurlijk zo uit.

Als Knelis in de namiddag de eieren gaat garen, ziet zijn geoeffend oog direct dat er uien verdwenen zijn.

“Jannetje zal toch nog niet aan de uien begonnen zijn,” denkt hij, “ze weet toch dat ze nog niet droog zijn.”

Maar als hij even later de waterbak van de kippen bij wil vullen met water uit de sloot, ziet hij de verdwenen uien in het heldere water op de bodem liggen. Dan hoeven de daders niet ver gezocht te worden. Met voor zijn doen flinke stappen stevent hij tegen de oprit op naar de tollende kinderen voor op de straat. “Wie heeft die uien in het water gegooit?”

Hij schrikt van zijn eigen, barse stem. Maar nee, nu even doorzetten, 't is zonde van die kostelijke uien.

Hij kijkt en wacht. De zondaars staan schuld bewust te staan en te zwijgen. “Nou, hoor ik het nog?”

Dan barst Fietje in huilen uit: “Ik, pa!”

Knelis grijpt het kind bij de arm, haalt uit en met een paar flinke klappen voor haar billen draaft ze voor hem uit naar huis. Al huilend holt ze naar binnen en gaat regelrecht de trap op naar boven waar ze op het kleine kamertje op het bed valt en haar hartverscheurende uithalen in de dekens smooit.

Ze voelt zich diep in haar zieltje gegriefd dat haar vader zò boos is op haar. Haa'r vader, die nòòit slaat, en nu haar wèl geslagen heeft!

En die gemene jongens zeiden niks, wat vals is dat!

Ze hoort dat haar vader even later ook naar binnen komt. Ze houdt zich stil en luistert of hij naar boven komt. Maar nee, ze hoort dat haar moeder vraagt wat er aan de hand is.

Als haar moeder dan ook niet naar boven komt om haar te troosten, voelt ze zich zo oneindig eenzaam dat ze weer begint te huilen.

Een poosje later gaat vader weer naar buiten en ze hoort haar moeder rommelen bij de put. Op haar tenen komt ze de trap af, glipt de keuken in en verschuilt zich op één der stoelen achter de keukendenr. Doodstil zit ze daar met opgetrokken knieën in het donkere hoekje. Ze hoort haar moeder binnenkomen. Jannetje heeft de aardappelbak bij zich, pakt haar stoof onder de tafel vandaan en installeert zich om de aardappels voor morgen vast te schillen, Morgen staat er veel op het programma. Ten eerste is het kamerdag, en ze wil wat extra's doen. De stoelen moeten in de was gezet en ook het zeil wil ze wrijven. Bovendien moeten de lakens in de bedstee verschoond en alleen dat is al een hele klus voor het kleine vrouwtje.

Fietje houdt zich doodstil, maar plotseling schiet haar ene been van de stoel af en stoot tegen de deur waar ze achter zit. Jannetje schrikt, en laat prompt wat aardappelen vallen.

“Wel, hep ik ooit!” zegt ze, “Zit me die meid daar achter de deur!”

Ze tilt de aardappelbak van haar schoot en loopt naar de deur. Daar ziet ze in het donker haar kleine meid als een hoopje ellende zitten met een vuurrood behuild gezichtje.

“Nou, kom daar maar és vandaan.”

Ze pakt Fietje bij haar handje en even later zit haar jongste meisje op haar schoot en ze troost zoals alleen een moeder troosten kan. Vooral als Fietje, nog steeds snikkend, vertelt dat Kees en Piet er ook bij waren geweest en gezegd hadden dat zij dat niet durfde, die uien in de sloot gooien. En dat pa op die jongens niet boos geworden was omdat ze niets gezegd hadden. En dat die jongens nu nog fijn aan het tolleren waren.

Dan zegt moeder, “Za'k effe na je vader lope, en hem dat vertelle en vrage of tie niet meer boos op je is?”

“Ja,” knikt Fietje, “dan ben ik ok nie boos meer op pa.”

Even later huppelt ze naar buiten en is alle verdriet weer vergeten.
Vergeten?
Nee, toch niet. Ruim veertig jaren later zal ze het zich nòg herinneren!

VI- OUWE HANNES

Op een zomerse dag is Knelis onderweg in zijn route Sloterweg-Kabel-Burgerveen-Leimuiderdijk. Hij heeft Burgerveen zo juist verlaten en is op weg naar zijn laatste klanten voor die dag rond de brug van Leimuider.

In de verte komt, voor de wind, in de Ringvaart een tjalk hem tegemoet zeilen.

De hit heeft hem ook al in het vizier gekregen en begint onrustige nukken te vertonen.

Knelis probeert met wat goed gepraat en wat leidselspel op de rug van het dier, het beest wat rustig te stemmen. Maar hij weet bij voorbaat dat dit vergeefse moeite is, de hit is nu eenmaal zenuwachtig van aard. Weliswaar heeft hij oogkleppen op, maar bij frontale ontmoetingen missen die hun uitwerking, Dan is er maar één mogelijkheid.

Knelis zegt "Hoooo ....," komt van zijn hoge zitplaats af, grijpt de hit bij toom en bit en wacht bij het paardehoofd tot het gevaar geweken is. In dit geval tot de tjalk voorbij gezeild is.

Juist meent hij zijn tocht te vervolgen, als hij ziet dat vlakbij hem, met zijn rug tegen een boom in de berm, Ouwe Hannes op zijn gat op de grond zit. Ouwe Hannes is een notoire zwerver. Hij woont in een heel klein woonarkje in de Muizenstaart.

Er zijn meer van die zwervers, ook bijvoorbeeld Arie Kamferbal, maar die heeft Knelis nu al een poosje niet gezien.

Het zijn bedelaars, die huis aan huis aankloppen voor een kleinigheid. Hier krijgen ze een boterham, daar één of twee centen, en zo proberen ze het leven te rekken.

Over Ouwe Hannes doen diverse verhalen de ronde.

Zo wordt verteld dat Hannes eens een rijke boer geweest is, die zijn bezit met wijntje en misschien ook met trijntje, er doorgebracht heeft. Men vertelt zelfs dat hij er niet voor terugdeinsde in de vette jaren van zijn leven een sigaar aan te steken met een briefje van honderd gulden.

Ook wordt er verteld dat hij in zijn mond nog een compleet gebit heeft, dat echter uitsluitend uit kiezen zou bestaan. Wie het geconstateerd heeft is niet duidelijk, maar het wordt verteld als waar.

Ouwe Hannes heeft net een gekregen boterham verwerkt, lekker in het zonnetje, en nu treft hij het dat de olieman ook nog bij hem stopt.

"Wat zorgt de lieve Heer weer goed voor ons, olieman, met zulk mooi weertje."

"Zeg dat wel, Hannes, want we verdiene het niet," zegt Knelis.

"Nee, over verdiene gesproke," haakt Hannes in, "hebbie nog wat geld voor me?"

Knelis kijkt naar de, met een goorwitte baard omlijste bruine, magere kop.

"Ja, eh .... As 'k wist dà je 't goed besteedde .... "aarzelt Knelis.

"'t Is dà'k zo'n honger hep, anders gong ik zo naar de kerk om een kaarsie voor je te brande olieman, dà zweer 'k je."

"Nou dat hoev'ie niet te zwere," zegt Knelis, terwijl hij in zijn grote knip rommelt. Hij haalt een vierduitstuk uit de munten, en legt die in de opgeheven zwarte hand. "n Vierduitstuk ! Wà mo'k daar nou mee," schampert Hannes, èn je hep er zoveel van in je knip!"

"Ja, maar da's niet van mijn, " zegt Knelis, "da's van de maatschappij!"

"Nou, 't is gore de moeite nie," gromt Hannes, "da ken een mens toch nie gezond bij blijve? 't Is maar goed da 'k geen vrouw hep... een vierduitstuk!"

"Je probeert er nog maar wat bij te krije," zegt Knelis.

"En denk er om, 'k waarschouw je, geen drank er voor kope hoor!"

Knelis klimt weer op zijn wagentje en Hannes recht zijn rug tegen de boomstam en knippert met z'n ogen tegen de zon. Hij zit hier nog best. Hij heeft nog geen geld genoeg voor een maatje jenever, dus kan hij nog wel even blijven zitten.

Na een paar honderd meter draait Knelis de oprit af naar een boerderij. Op hetzelfde erf van de boerderij staat nog een nieuw burgermanshuis. Daar wonen de ouders van de boer.

Knelis klimt weer van zijn wagen, en belt aan bij de voordeur. Het duurt even, maar dan gaat het kleine raampje in de deur open en er verschijnt een deel van het gezicht van 'de juffrouw'.

"Goeiemorrege juffrouw," zegt Knelis, "is er nog gebrek aan olie vandaag?"

"Nee olieman," zegt het gezicht, "vandaag niet en volgende week niet en nooit meer! Ik zoek wel een andere olieman."

Knelis staat even verbouwereerd te kijken. Hij komt hier al jaren en hij begrijpt niets van deze ontvangst. Er is helemaal niets tussen hen voorgevallen, hoewel het geen gemakkelijke klant is. 't Is een deugniet," heeft hij al eens tegen Jannetje gezegd. Maar in al die jaren heeft hij steeds tussen de klippen weten door te zeilen. Daarom valt hem deze ontvangst toch wel wat rauw op het dak.

"Mag ik wete waarom ik niet meer mag levere, juffrouw?"

"Ja, dat mag je weten, dat móét je zelfs weten. Vorige week zag ik, dat, toen ik je nakeek, dat je een pijp tabak aanstak, en toen de lucifer zo in het grind gooid." "

"En daarom . . . ?" Begint Knelis verbaasd.

"Ja, juist, daarom olieman, wil ik je hier niet meer zien. Je moet je plaats weten olieman, je bent hier op het erf van een nette boer."

"Ja .... Ja.... ," zegt Knelis, "nou, dan ga ik maar."

Hij loopt weg, maar draait zich nog even om ..... "Nog bedankt voor de klandizie juffrouw, en as u nog es gebrek hep ...."

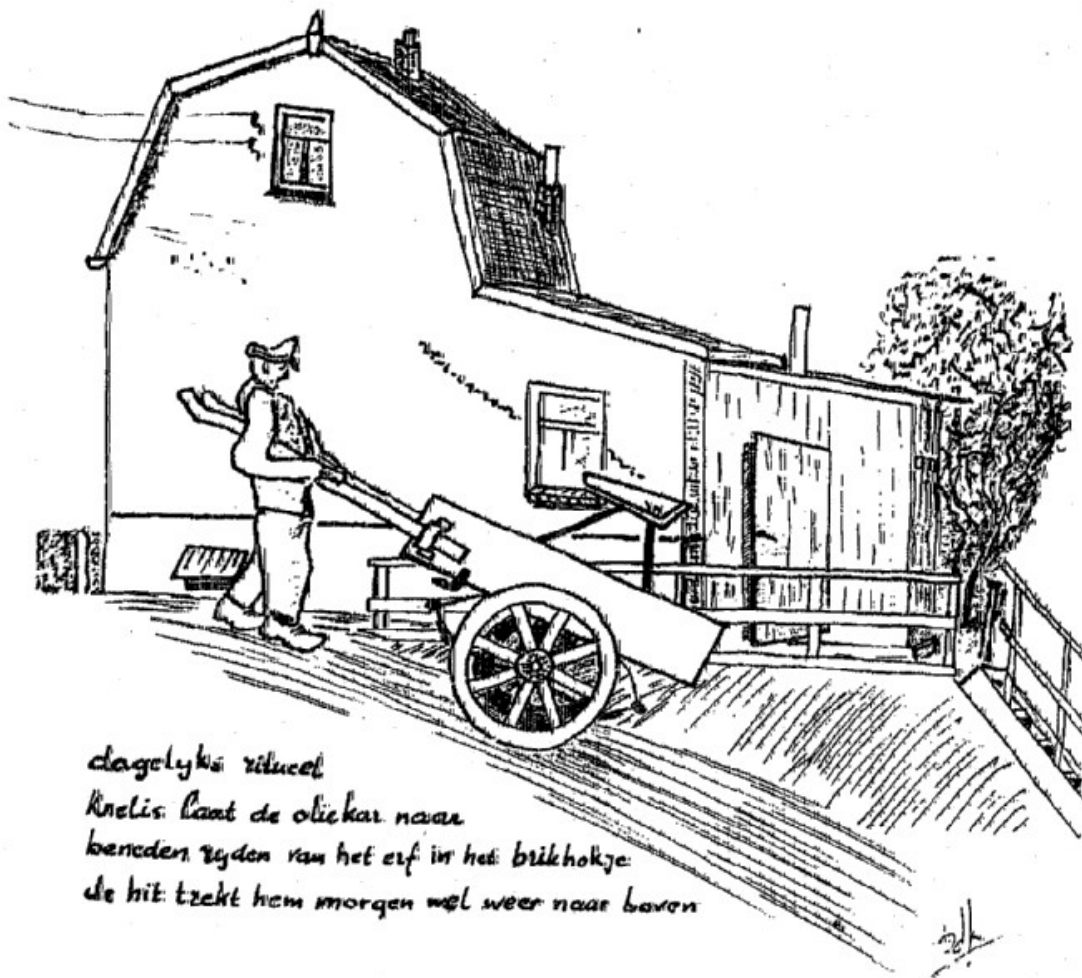
Het raampje wordt met een klap gesloten.

"Dà's dan dat," denkt Knelis, "kom we gaan weer joh," zegt hij tegen de hit. "Jammer dà'k je voor niks naar beneje hep late gaan, want nou motte we ok weer na bove."

Onderweg, naar huis, komt er nog een geweldige boosheid in zijn hart op. Hij voelt zich vernederd. En ook een beetje machteloos. Tegen zulk "geweld" is hij niet opgewassen.

Hij rijdt terug naar de olieschuur, zet de lege bussen af en gaat naar huis. Daar spant hij de hit uit en brengt hem naar zijn wei. Daarna laat hij de oliekar achteruit van het erf naar beneden rijden tot onder het open schuurtje.

Hij is zijn opstandigheid weer kwijt en stapt even later bij Jannetje binnen,

*dagelyks ritueel
Knelis laat de oliekar naar
beneden ryden van het erf in het brikhokje
de hit trekt hem morgen wel weer naar boven*

VII - OPOE MARIJTJE

“Ziezo, da's gebeurd.”

Moeizaam rechte Jannetje de rug. Ze had zojuist de zware melkemmer blinkend schoon, ondersteboven op het houten afdruiptrek achter de put geplaatst. Een dagelijks weerkerend gebeuren, want de twee koeien gaven nu eenmaal iedere dag melk. In de winter stond er wel eens tijdelijk een koe droog, maar dat was nu zeker niet het geval.

Even zakte Jannetje op het puntje van het bankje onder het keukenraam en keek, onbewust, een beetje trots naar haar werk.

Hoeveel waren er al door haar handen gegaan? In gedachten zag ze het grote rek in het boenhok bij de boerderij van haar dienst voor ze met Knelis trouwde. Die emmers waren nog van hout geweest en waren loodzwaar. Het was altijd haar trots geweest als de Vrouw met één oogopslag haar goedkeuring aan haar werk gegeven had.

Toch gaf deze ene emmer haar meer voldoening dan die rij houten gevaarten in de Kaspolder. Ze legde er al haar propere vakkundigheid in. De emmer moest niet schòn zijn, nee, dat was niet genoeg.

Hij moest blinken! Want de keuringsdienst van de melkfabriek was erg streng. En als ze ook maar iets over 't hoofd zag, kreeg Knelis dat zwart op wit in de afrekening van de fabriek. Zóveel voor het vetgehalte van de melk, zóveel voor de reinheid, zóveel aftrek voor mogelijke streptokokken en wat er allemaal nog meer op het formulier vermeld stond, werd afgetrokken of bijgeteld.

Ze zucht eens. De hoge heren in Den Haag maken maar uit of je uiteindelijk nog iets overhoudt voor al je gezwoeg. Of er iets overblijft weet Jannetje trouwens zelf ook niet. Ze weet dat Knelis nauwkeurig aantekening houdt van zijn onkosten, inkopen van voer, dijkhuur, veeartskosten, dekgelden, en van de opbrengsten van melk en verkoop van kalveren. Maar of er wat overblijft, of dat hij er aan te kort komt, daar praat hij niet over. En ze zal zich er voor wachten hem er naar te vragen. Dat hoeft ook niet, zolang ze iedere week voldoende huishoudgeld krijgt. Maar als ze de laatste jaren nagaat, vermoedt ze dat het wel meevalt, tenslotte is Knelis begonnen met een paar kippen. Dat was nog in de tijd dat hij op het land bij een boer werkte. Later, toen hij de oliehandel van zijn broer Jan had overgenomen, waren de geiten gekomen.

Nog weer later kwamen er varkens bij. Maar die varkenshouderij, dat was maar niks.

Ze herinnert zich het drama van de twee zeugen die doodgingen. De eerste ging dood op een zondagmorgen voor ze naar de kerk gingen, en de tweede had de geest gegeven toen ze terug kwamen. Ze hadden de vlekziekte gehad. Het was een regelrechte ramp geweest. Als ze er aan terugdenkt, steekt er altijd wat bij Jannetje.

Omdat het op zondag gebeurde. Terwijl ze in de kerk zat.

Dominee kon dan wel zeggen dat er geen toeval bestond, dat ze alles uit Gods vaderhand ontvingen in het leven, maar ze weet nog goed dat ze die zondag bijna niet meegezongen heeft in de kerk, want ze voelde wel dat die andere zeug mooi lag dood te gaan tijdens die dienst.

Ontvingen zij dat soms ook uit Gods vaderhand?

Foei, wat kreeg een mens daar verschrikkelijk slechte gedachten van?

Knelis was niet meegegaan naar de kerk, hij vond het nodig dat hij bij zijn zieke dier moest blijven, maar hij had ook niets kunnen redden.

Toen ze thuiskwamen was Knelis helemaal uit zijn doen geweest. Jannetje had nog wel koffie gezet, maar ze had het net zo goed kunnen laten, ze hadden er geen plezier van gehad, zelfs geen troost. Niets kon Knelis zo van zijn stuk brengen als wanneer zijn dieren ziek waren, hoe evenwichtig hij ook altijd was. Hij hield van zijn dieren, of het nu een kip was of een varken.

De kadavers hadden ze nog dezelfde dag, op zondag notabene, begraven achter de hooiberg bij Rijnhek. Dat moest vanwege het besmettingsgevaar.

't Waren ook meteen de laatste varkens geweest. Daar was door elkaar genomen, geen droog brood mee te verdienen.

Maar Knelis gaf het zo gauw niet op. Het was nu eenmaal zijn grootste liefhebberij. Daarnaast gaf het hem een gevoel van onafhankelijkheid.

Jannetje, och, nu ze dit allemaal daar zo zit te bedenken, och, ze wist best haar plaats, ze wist best dat ze zich niet bij de boerenstand mocht rekenen. Dat kwam ook helemaal niet in haar hoofd op, maar ze was ook wel een beetje trots op haar Knelis. Omdat hij er kans toe zag, en het ook aandurfde om wat nieuws op te zetten. Want na de varkens was er een koe gekomen. En later nog één.

En nu is er toch maar weer een nieuwe schuur gekomen. Dat moest ook wel, want door die koeien was Jannetje in het gedrang gekomen met haar wasserij. De geiten moesten naar een ander plekje, en de voerkist was vanzelf ook groter geworden. Zodoende was er voor de wastobbe eigenlijk geen plaats meer.

Toen Jacob dan ook zonder werk raakte, was Knelis met zijn plan gekomen. Een nieuwe schuur op de plaats van het varkenshok. Ze zouden veel meer ruimte krijgen, en het zou Jacob goed doen met een goed stuk werk bezig te zijn.

Zo was het gebeurd.

Jacob had er al zijn vakmanschap ingelegd en het was een solide, stevige schuur geworden. Hij werd "de timmerschuur" gedoopt. Er was een mooie, dubbele deur in gemaakt zodat er een royale toegang was, Er was een stevige, grote werkbank met een grote bankschroef. Jacob maakte zelf een grote slijpsteen, en er bleef ook ruimte genoeg voor de opslag van de diverse brandstoffen, hout, turf en antraciet. Alleen de eierkolen bleven in de kolenkist die buiten stond.

Voor de geiten was er ook een nieuw onderkomen gemaakt. De portemonnee liet het niet toe dat daar ook nog hout voor gekocht kon worden, zodat voor dit bouwwerk riet als materiaal gebruikt werd.

Om al deze nieuwe dingen in hun leven ze waren ze samen heel trots en dankbaar geweest. Toen de schuur echt helemaal in gebruik genomen was lagen ze samen 's avonds hand in hand in de bedstee en Knelis had gezegd "Wat worden we gezegend, Jannetje."

Jannetje had het beaamd door even in zijn hand te knijpen, maar dan moest ze niet aan die varkens op die zondagmorgen denken.

Maar kom, ze schrikt ervan dat ze zo zit te dromen. Er moet nog veel gebeuren. Vanmiddag komt opoe! Die was nu in Woubrugge, maar ze kon meerijden met de veearts Van den Heuvel.

Jannetje zag er altijd wel tegen op als het hun beurt was om opoe voor een paar weken onderdak te verlenen. Ze wist wel dat haar kinderen het niet allemaal even fijn vonden, want opoe kon nogal eens scherp uitvallen. De laatste keer waren er moeilijkheden ontstaan met Piet. Opoe had Piet iets verboden, maar Piet had gezegd "U bent toch mijn moeder niet?"

Dat was opoe Marijtje totaal in het verkeerde keelgat geschoten, en ze had gezegd dat Piet een brutaal joch was die heel anders aangepakt moest worden. Het kwam allemaal omdat Jannetje haar jongste zoon verwende.

En weer 's avonds in de bedstee, had Jannetje haar nood geklaagd bij Knelis. Die voelde zich tussen twee vuren, zijn vrouw en zijn moeder. Ze waren het er allebei wel over eens dat Piet dat niet had mogen zeggen, maar ze voelden ook allebei dat zij de ouders waren en dat ze moesten zien dat ook te blijven.

"Maar," zei Knelis, "och, ze is oud, dus geef ze maar wat toe."

Daar had Jannetje niets op teruggezegd, maar ze dacht, "Je moest eens weten, hoeveel ik al moet toegeven."

Nu ze eraan terugdenkt, begint ze nog in zichzelf te foeteren, ze dribbelt naar binnen, vult de fluitketel met water voor een bakkie koffie en ze neemt zich voor toch niet al te toegeeflijk te zijn.

Als ze maar wist hoe ze Knelis nu kon helpen met zijn problemen met die kerkenraadzaak.

VIII - WINTER

Weer heeft de winter het land in zijn greep.

De hele decembermaand was het nat weer geweest. De sneeuw, waar veel mensen op gehoopt hadden rond de kerstdagen, was niet gekomen. Daarom waren die dagen ongemerkt voorbij gegleden, ook al waren het drie zondagen op een rijtje geweest. Het oude jaar was met zwaar geweld van donderbussen uitgeluid.

Maar na die dagen was het weer plotseling omgeslagen. De wind, die wekenlang in het zuidwesten had vastgezeten, liep door het westen en noorden naar oost en kwam nu al weer veertien dagen ijzig koud uit Centraal-Europa.

Iedere nacht een flonkerend fluwelen hemel waar sterren als diamanten stonden te schitteren en iedere morgen een prachtige zonsopgang aan een staalblauwe lucht.

Nu vroom het dat het kraakte.

Knelis had meteen de nodige maatregelen genomen.

Er ging een kruiwagen stalmest over de huisaansluiting van de waterleiding. Die bevond zich in het looppad direct achter het hek rond het erf zodat, wanneer je nu het erf opkwam, eerst over de mesthobbel moest. Tegelijk ging er ook een kruiwagen mest tegen het kelderraam. Mest isoleerde goed en dus kwam de vorst niet in de kelderruimte onder het huis.

Jannetje was niet zo gelukkig met dit isolatiemateriaal. Ten eerste omdat er de eerste dagen een nogal penetrante lucht vrijkwam en ten tweede omdat zij zich ook een beetje geneerde voor bezoekers die het erf opkwamen. Die argumenten deden bij Knelis echter geen opgeld. Met mest had hij zijn hele leven al gewerkt en veroorzaakte bij hem daarom geen associaties met onwelriekendheid en wat betreft bezoekers, dat zou wel het laatste zijn om daar rekening mee te houden. Tenslotte was het zijn erf.

Maar, naarmate de vorst strenger werd, de mest daardoor harder en droger, werd de stank minder, en daarvan was nu beslist geen sprake meer.

Een andere zorg voor Knelis was de kraan van de waterleiding in het portaal achter het woonhuis. Het waterleidingbedrijf had de aanvoer van water verzorgd tot achter het hek, maar de aansluiting naar het huis moest door de huiseigenaar betaald worden. Daardoor was, om financiële redenen, de huisaansluiting beperkt gebleven tot de kraan in het portaal. De wanden van het portaal waren echter van vurenhouten planken en bovendien zat het tappunt aan de zijde waar de oostenwind op stond. Het gevolg was dat al bij enkele graden vorst, de kans groot was dat de zaak bevroor. Zo gauw er dus maar een beetje vorst in de lucht zat, werd het bovengrondse leidingdeel als een baby ingepakt in juten zakken, terwijl iedere avond de hoofdkraan afgesloten moest worden en de bovenleiding leeggeblazen. Daarvoor moet Knelis op de buik op de tegels gaan liggen om met zijn arm in de put bij de hoofdkraan te kunnen komen. De andere morgen was dan de eerste handeling weer op de buik op de tegels om de kraan weer open te draaien, daarbij was het een keer gebeurd dat de tapkraan boven zijn hoofd nog open stond, en hij dus, zo gauw hij de hoofdkraan opendraaide, meteen een koude straal water in zijn nek kreeg. Zette de vorst door, dan was de volgende handeling het hakken van een brandbijt voor de stoep in de Ringvaart.

*2 koeien, dat is 'morgens
en 's avonds 2 x 25 liter water.*

Dat was voorschrift van de brandweer om bij een voorkomende brand over voldoende water te kunnen beschikken, maar Knelis had de bijt ook nodig voor het drinkwater van zijn vee.

Nog een moeilijkheid bij vorst was de bereikbaarheid van zijn bietenvoorraad. De afdeklaag van riet met daaroverheen een laag grond, moest niet alleen iedere keer opengehakt worden, maar even later ook weer deskundig afgedekt, omdat anders de bieten bevroren en daardoor onbruikbaar werden. Maar op deze heldere januariavond zijn dit geen problemen meer, ze zijn inmiddels op deze tijdelijke ongemakken ingespeeld.

Het is bijna kwart over tien in de avond,
Daar komen ze aan, Jannetje en Knelis, twee zwarte figuren tegen een heldere maannacht. Ze zijn naar de winterlezingsavond geweest in de school te Nieuwe Wetering. Deze lezingen worden in het winterseizoen altijd eenmaal per maand georganiseerd, het wordt altijd gedaan bij een vollemaanstand, zodat het ontbreken van straatverlichting geen bezwaar is voor de bezoekers. Meestal gaat Knelis alleen, soms gaat Jacob mee, maar dit keer wilde Jannetje ook omdat ze graag naar de spreker van die avond, dominee Dronkert van Woubrugge, luistert. Vooral ook, omdat het onderwerp, "De verwachting van het leven na de dood" haar interesseerde. Ze heeft dan ook geboeid geluisterd, en nu ze terugloopt is ze er nog steeds mee bezig.

Ook Knelis heeft zo zijn gedachten. Hij mist zijn vader nog heel erg. Hij denkt niet zozeer aan zijn persoonlijke toekomstverwachting, dan wel aan het feit dat hij weet dat enerzijds zijn vader dood is, maar dat hij daarnaast gelooft dat hij leeft. Hij had in stilte gehoopt dat hij daar vanavond een duidelijker zicht op zou krijgen, maar dominee was hem daarin niet te hulp gekomen.

Zwijgend stappen ze naast elkaar voort. Jannetje drie stappen tegen Knelis twee. Met zijn beide handen diep in zijn jaszakken, en zijn zwarte pet vast op het hoofd, zij diep gedoken in haar bontje, gaan die twee daar tegen de oostenwind in naar huis.

Verder is er niemand op de weg.

Ze passeren het geboortehuis van Knelis, gaan voorbij het huis van Manus en Marregie. Nog steeds is er niets gezegd.

Jannetje zou het ook niet kunnen, ze is wat kortademig. Vooral als zij de wind tegen heeft is dat moeilijk, en Knelis loopt ook zo hard.

Plots steekt ze haar arm door de zijne. Knelis kijkt wat opzij en omlaag in haar vertrouwde gezicht. "Je gaat zo hard", hijgt ze.

Het vertedert hem en hij regelt zijn stap naar de hare, Hij had een trots gevoel vanavond omdat Jannetje daar ook in het schoolgebouw zat. Ze was één van de weinige vrouwen geweest die zich in die mannenbijeenkomst gewaagd hadden. De meeste mannen waren van mening dat vrouwen 's avonds thuis verstelwerk aan versleten kleding moesten doen of kapotte sokken en kousen stoppen. Hoewel Knelis dat ook beslist wel tot de taak van Jannetje rekende, gunde hij haar best haar uitje. Jannetje wilde ook graag wat meer horen en weten.

Plots houdt hij zijn pas in, draait zich om en gaat voor Jannetje staan. En voor zij erop bedacht is geeft hij haar een zoen.

Zomaar!

In die koude vriesavond. Zomaar op de weg in dat lege donkere eind!

Jannetje is er helemaal door verrast, ze voelt zich eindeloos gelukkig met dit gebaar van liefde. Ze voelt zijn handen om haar schouders.

Even abrupt als de opwelling bij hem opkwam, draait Knelis zich ook weer om, steekt zijn handen weer in zijn zakken en hervat de tocht naar huis.

Jannetje hangt weer aan zijn arm, ze wil hem nu helemaal niet meer loslaten. Er zit een blij liedje in haar hoofd. Ze kijkt nog eens schuin naar hem omhoog. In het maanlicht ziet ze dat er een druppel aan zijn neus hangt. Met de rug van zijn hand veegt hij hem weg en zelfs dat vindt ze nu ontroerend.

IX - POLITIEK

“Hebbie nou alles, Knelis? Je pepiere, hebbie die ok?” Jannetje kijkt naar Knelis omhoog.

“En doe ze de groete in Hoofddorp, en vraag aan Mina of ze nog és een daagie komt.”

“k Zal ‘et doen,” zegt Knelis, en buigt zich om z’n Jannetje een zoen te geven.

“Doe je voorzichtig,” zegt het vrouwtje, “daar in Hoofddorp en zo, met al die auto’s. Hebbie ‘et geld ook bij je?”

Knelis voelt even met zijn hand over zijn borst en voelt de envelop in zijn binnenzak.

“Ja hoor, en tot vanmiddag,”

Hij heeft zijn opknapsak aan, want het is een officiële dag vandaag. Het poldergeld moet betaald worden.

Dat zou natuurlijk een papieren handeling via de bank kunnen zijn. Maar de bank is geen geld vindt Knelis, en die meneren van het polderbestuur vragen geld.

Dus heeft hij gistermiddag zijn olierit van vandaag al gereden, zodat hij vandaag vrij is om naar Hoofddorp te fietsen. Hij vindt dat vervelend want hij houdt liever zijn vaste patroon aan. Alle klanten wilden weten waarom hij zo vroeg was en dat moest overal uitgelegd worden. Aan de andere kant is een fietstocht naar Hoofddorp ook wel aardig, het weer is goed en dat zal ook wel zo blijven vandaag. Toen hij vanmorgen zijn klomp door het gras haalde was het aardig vochtig en dat betekent dat er die dag waarschijnlijk geen regen meer zal komen.

Weliswaar heeft hij vorige week ook nog naar Hoofddorp gefietst, maar dat was in de avond. Toen ging hij naar de vergadering van de Anti Revolutionaire Partij om naar een rede van dr. Colijn te luisteren. De hele dag had niet gekund omdat hij zijn wijk moest doen en voor zijn vee moest zorgen, maar Colijn had hij niet willen missen. Het was een geweldige avond geworden. Het had diepe indruk op Knelis gemaakt. Zoals die man woorden naar je hart kon spreken.

Woorden, die je herkent en begrijpt. Zoals hij weer duidelijk wees op de gevaren die er van de socialisten uitgaan. Met hun praatjes die de mensen ontevreden maken.

Socialisten ...! Om God noch gebod geven ze!

Maar gelukkig hadden ze, ook Knelis, hun antwoord klaar gehad op het Malieveld. De oprichting van de B.V.L., de Bijzondere Vrijwillige Landstorm had de voormannen van de socialisten wel van gedachten doen veranderen.

Maar opletten bleef geboden! Eerbied voor de regering of het Oranjehuis werd door de socialisten niet gepredikt. Zelfs bij de mouterij op de Zeven Provinciën waren er voormannen geweest die het voor de muiters opgenomen hadden.

Ook over het volgen van Mussert had Colijn gesproken. Hij waarschuwde zijn toehoorders dat er van die man ook niets goeds te verwachten viel. Allemaal mondvleiers die gouden bergen beloofden in een tijd waarin er niets te beloven viel. Een tijd waarin het er op aankwam ‘s lands financiën gezond te houden door geen devaluatie van de gulden toe te staan. Een harde gulden, daar was iedereen in Nederland het meest bij gebaat. Ook de mensen die geen guldens hadden, want anders waren ze nog slechter af. Krachtige, duidelijke taal was het geweest.

Zo’n Colijn toch!

Diep in zijn hart is Knelis er een beetje trots op dat hij, net als Colijn, een Haarlemmermeerder is. Dat hij het gehucht waar Colijn geboren en getogen is, kent als zijn broekzak. Hij kent Colijns ouders, hij voelt zich regelrecht met hem verbonden. Met hem, de Haarlemmermeerse jongen, die direct naast de Koningin staat!

Het gaat Knelis allemaal weer door het hoofd als hij langs de Lisser- en Sloterweg gaat.

Vorige week was de terugweg naar huis wat moeilijk geweest omdat zijn carbidlantaarn niet wilde branden, Hij had er toch, voordat hij wegging, nog nieuw carbid in gedaan, maar het lukte niet. Hij had toen eerst maar gewacht tot alle auto’s en rijtuigen weggereden waren voordat hij de terugtocht aanvaarde. Dat had wel het nadeel dat hij alleen moest fietsen, maar hij had nog maar één auto gezien. En die reed nog in de verte langs de Bennebroekerweg toen hij op de Sloterweg reed.

Toen hij thuiskwam stond Jannetje aan het hek te wachten. ‘t Was half- twaalf.

“Gelukkig,” zei ze, “k doch, waar blijf ‘ie toch?”

Zo peinst Knelis, en hij heeft nog niet eens een oog gewijd aan de gewassen op het land.

Er zijn nog meer dingen die door zijn hoofd spelen.

Vorige week is Jo het huis uit gegaan. Dat was de tweede binnen betrekkelijk korte tijd. Eerst Marie en nu Jo..

Zo onverwacht maar. Ze had een dienst bij De Prater, de timmerman. En zo, ineens, zegt ze ik ga naar Van Vuuren en dan blijf ik bij Ko en Marie slapen.” Van Vuuren is een boer op de hoek van de

Yweg en de Spaarnwouderweg.

Het had hem overvallen, hoewel Jannetje volhield dat er al eerder over gesproken was. Het was hem zeker ontgaan, en diep in zijn hart steekt het hem nu dat hij er naar zijn gevoel niet bij betrokken is geweest.

Maar zo gaat dat in het leven. Alles gaat zo het gangetje van alledag totdat er plotseling een kruispunt opdaagt en je tot het besef komt dat er een onherroepelijke splitsing komt.

Jo gaat zo haar eigen gang maar!

Ergens zit er ook iets in van een tekortschieten.

Toen Jo die maandagmorgen wegfietsde, had hij intuïtief Fem tegen zich aan gedrukt en gezegd "Jij blijft bij ons, hè?" Alsof hij ook van haar niet meer zeker was. Fem had wat gelachen, maar vond het wel fijn dat haar vader haar zoende.

Maar ja, waarom moest zo'n meissie nou zo nodig weg? Nog geen achttien was ze! 't Was waar, bij De Prater verdiende ze niet veel. Daar hield De Prater niet van, die was niet zo scheutig.

Knelis moest er inwendig een beetje om lachen, als hij er aan terugdenkt dat op één van de kerkenraadsvergaderingen broeder Koelman informeerde bij de diakenen of er al iets van te merken was, nu het economisch weer wat beter ging in ons land en de werkeloosheid wat terugliep, of dat ook zijn weerklank vond in de bijstandsuitgaven van de diakonie.

Knelis had toen langs zijn nens weg gezegd dat hij er nog niets van gemerkt had dat het iets beter ging met de economie.

Het was opmerkelijk geweest dat zowel Jacob als Gijs de volgende week opslag hadden gekregen.

Broeder De Prater was namelijk ook op die kerkenraadsvergadering.

Het feit blijft echter dat, nu Jo het huis uitgegaan is, Jannetje haar goede hulp en vooral haar goede naaister is kwijtgeraakt. Want dat had Jo goed geleerd op het naaischool. Daar was ze erg handig in, z'n Tokie!

Gelukkig kon Jannetje hem nu niets verwijten. Dat had ze in het verleden wel gedaan.

Toen Marie van school mocht was hij op een avond naar een schoolvergadering geweest. Daar had de bovenmeester erop aangedrongen dat Marie nog een jaartje extra zou blijven. Tegen de argumentatie van de bovenmeester had hij niet opgekund en dus had hij toegestemd.

Toen hij na afloop naar huis liep voorvoelde hij wel dat Jannetje niet zou staan juichen. Dat had hij niet ver mis gehad. Toen hij, in korte bewoordingen verslag deed, en op zijn manier zo luchtig mogelijk gezegd had dat Marie nog een jaar op school zou blijven, was Jannetje danig in haar wiek geschoten.

"Ik had er zo op gerekend dat ik een beetje hulp in huis zou krijgen!"

Knelis had zich schuldig gevoeld op Jannetjes klacht. Hij had zich verweerd met de opmerking dat alles wat een kind kon leren later nooit weggegooid zou zijn, maar voelde dat zijn verhaal niet veel indruk maakte. En in zijn hart moest hij Jannetje gelijk geven want ze had al zeven keer in het kraambed gelegen, Toen Jo ook alle klassen van de Legere School doorlopen had, had hij zich voorgenomen sterker in zijn schoenen te blijven staan,

Want ook toen had het toenmalige schoolhoofd erop aangedrongen dat Jo naar een vervolgschool zou gaan. Maar toen had hij zich niet laten omverpraten.

Nee, had hij volgehouden, leren voor meisjes is niet nodig. Tenminste, ze moesten het huishouden goed leren en leren hoe ze vakkundig met naald en draad om konden gaan. Het vervolgonderwijs beperkte zich zodoende tot de naaischool te Nieuwe Wetering.

Dit, zeer tot verdriet van Jo. Omdat ze goed en graag kon leren. Ze had er eerst helemaal niet aan gedacht, maar toen de meester erover begonnen was, was er plots in haar gedachten iets gaan gloeien. Ze had er haar fantasieën over gehad. Maar ze begreep 't ging niet door,

Het feit dat geen van haar vriendinnen in die richting ging verzachtte veel en ze legde zich erbij neer.

Maar nu is Jo er opeens niet meer, en Knelis mist haar in huis.

Inmiddels is hij Nieuw Vennep al gepasseerd.

Zijn gedachten gaan vooruit, richting Hoofddorp. Naar Cor, z'n zwager en Mina zijn zuster.

Wat zal zwager Cor nu weer voor verhalen hebben. Als t'ie thuis is tenminste.

Cor kan altijd heel sappig vertellen, en Knelis wil best luisteren.

Maar het gaat hem meer om zijn zuster. Mina heeft niet zo'n goede gezondheid en ze ligt hem na aan het hart.

Bovendien heeft ze het moeilijk.

Cor moet alle zeilen bijzetten als vrachtrijder om zijn auto op de weg te houden en Mina moet, van wat er dan overschiet, acht monden en magen zien te vullen en dat zal wel eens botsen.

Hij bewondert haar des te meer als hij eraan denkt dat het daar in Hoofddorp net zo'n zoete inval is.

Altijd zijn er vreemde mensen over de vloer en altijd is er koffie. Cor is een royale kerel en hij zorgt dat er gelachen wordt, maar Mina zit daar dan en speelt voor gastvrouw met een zachte monnellach naar haar gasten, terwijl niemand ziet dat lachen en huilen door elkaar kunnen lopen.

“Goeiemorrege Knelis,” klinkt het plotseling naast hem.

Knelis schrikt ervan, hij had niemand horen aankomen en maakt een onverwachte beweging met zijn stuur. Dat kon nou net niet in dat losse grind langs de kant van de weg langs de Hoofdvaart. Zijn voorwiel glijdt een beetje weg, komt naast de weg, en of hij wil of niet, hij gaat de grindhoop in die het polderbestuur op regelmatige afstanden langs de wegen heeft laten aanleggen met het doel ontstane kuilen in het wegdek weer te kunnen opvullen.

Niet van zijn stuk gebracht, zoekt Knelis de weg weer op om opnieuw te starten. Met één voet op het stepje, geeft hij, met de andere voet al hinkend, de fiets weer wat vaart, en belandt zo in het zadel.

Zijn reisgenoot, die hem zo het schrikken, Klaas van der Molen, wacht hem, een beetje beteuterd, op, “Daar stonden we bijna quitte, Knelis! Als die grindhoop daar niet had gelegen was je in de sloot gereden, en dan had ik jou uit het water moeten halen.”

“Nou,” zegt Knelis, “‘t Knaal was wel effe brejer dan dit slootje!”

Jaren geleden had Knelis, met gevaar voor eigen leven, Klaas, die door het ijs van de Ringvaart gezakt was, uit zijn benarde positie gered. Sindsdien was er tussen hen een speciale relatie geweest. Want in de dorpse verhoudingen pasten ze helemaal niet bij elkaar.

Tegenover de anti-revolutionaire levensstijl van Knelis, stond de ruige Klaas, die om God noch gebod gaf. De laatste jaren liet hij luidkeels merken dat van de nieuwe partij, de N.S.B., verwachtte dat die partij verbetering zou brengen in de maatschappelijke positie van de financieel minderbedeelden.

“Colijn en Mussert,” lachten de mensen gnuivend, als ze hen samen zagen. Knelis wist dat wel, maar beschouwde het als een eretitel en liet het verder langs zich heen gaan.

“Nou ja,” zegt Klaas, “maar ‘k was er dan toch maar.”

“Ja Klaas, ‘t is goed dat we elkaar hier treffen en als je je rustig houdt mag je naast me blijve rije.”

Klaas belooft met een “Natuurlijk Knelis,” en samen vervolgen ze hun weg. “Ook naar ‘t polderhuis zeker?” informeert Klaas.

“Ja,” zegt Knelis, “‘t jaar is weer rond hè.”

Klaas die ook een half bunder grond bezit, trekt meteen van leer.

Als Mussert ‘t maar voor ‘t zegge had. Dan zou het wel anders gaan. Knelis, man, ik snap jou niet hè, met je Colijn. Wij betale ‘t zelefde bundergeld van onze armoei as die grote boere, die bovendien van alle kante gesteund worre. Mot jij eens probere om steun te krijge. Hooguit krijg je een belastingplaatje met een gaatje. Kan iedereen ‘t nog zien òk. Nee, Mussert zou dat anders regele, maar wacht maar, zijn tijd komt nog wel.

“Ja, daar ben ‘k òk bang voor,” zegt Knelis, “maar je weet Klaas, d’r is meer te regele as bundergeld, en ‘k vin dà Colijn dat erg goed doet,”

As Hitler strakkies alles voor ‘t zegge hep in Duisland, motte we ons in Nederland wel anpasse.”

“Ja, as ‘t maar voor ‘t leger is hè,” komt Klaas, “daar gaan al onze belastingcente an weg. Zogenaamd teuge de Duisers hè. Of tié ons wat zoue doen. Nee, ‘t is altijd al zo’n vechtjas geweest, die Colijn.”

“We kenne beter over wat anders prate,” zegt Knelis, “we wete van mekaar wel hoe we hierover denke.”

“Nou je ‘t zegt, over wat anders, wat had die Versluis ém weer om van de week. Man, ‘k hep me rot gelache!”

“Zo,” zegt Knelis, “dà’s niet zo mooi, Klaas!”

Knelis voelt zich ongelukkig dat Klaas over Versluis begint. ‘t Zit ém toch steeds al in zijn hoofd. Maar ja, Klaas hoort bij geen kerk, en zal niet nalaten enige verbanden te leggen. Dat wil Knelis liever voorkomen.

“Daar kè je toch niet om lache Klaas,” zegt Knelis, “ik vin dà die man diep te beklage is. En ze vrouw zeker!”

“Dà’s wel waar,” beaamt Klaas, “en ‘k hep t’r pas nog een bos tullepe gegeve, ‘t mensie was t’r hartstikke blij met, maar ja, die kerel hè, ‘k kan d’r niks an doen, maar ‘k mos toch lache.”

Zo trappen ze Hoofddorp binnen. Voldoen daar aan hun verplichtingen bij de heren van de polder, en dan scheiden hun wegen zich. Klaas gaat een biertje drinken bij De Landbouw en Knelis gaat naar Mina voor een praatje en een kop koffie.

X - WERK

“Vader .., ?“

“Ja, wat is t'er?“

“k mot zo nodig ... ”

“Kè je nie wachte tot we weer thuis benne?“

“Nee ... ? da kan nie .., 'k mot hil erg nodig ...

Ja, wat nu? In de olieschuur is geen huisje, en kom je buiten, dan sta je op het erf van de buren, Knelis ziet het benauwde gezicht van zijn zoon. Dan pakt hij een grote olietrichter, pakt Piet bij zijn arm en duwt hem voor zich uit het trapje af naar het paardenstalletje achter in de schuur.

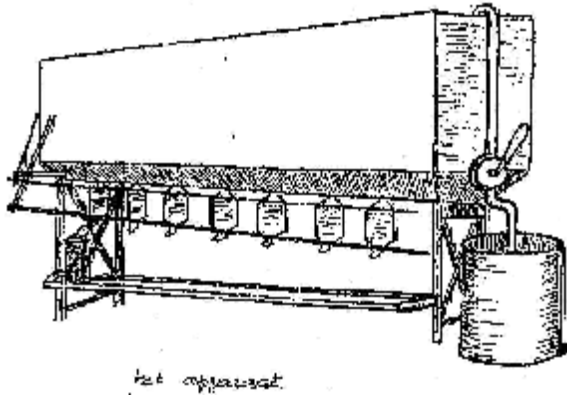
“Doe 'et hier maar in?“

Net op tijd laat Piet zijn broek zakken en weet zijn boodschap keurig in het wankele onderstel te deponeren. Er zijn gelukkig “Automaatkranten” genoeg om het ritueel naar behoren af te werken.

“kben klaar pa?.”

“Mooi, laat de rest maar aan je vader over.”

Knelis pakt de trechter, zet hem op zijn vlakke hand terwijl hij hem met zijn andere hand vasthoudt, en loopt er mee naar buiten, naar het kanaal, Daar kiepert hij de inhoud in het water en spoelt de trechter door hem door het water te zwaaien. Zo, dat lucht op?

Piet klautert weer op zijn kistje en hervat het pompen van de petroleum uit de drum naar het apparaat.

Dat apparaat is in de ogen van Piet een machtig instrument. 't Is net een zeug met biggen denkt Piet, als zijn vader de lege oliebusen aan al die tuiten aangeschoven heeft.

Als dat gebeurt is, haalt hij een handel over en dan lopen alle busen precies vol, vier liter in elke bus.

't Is warm in de schuur. Gelukkig staan de deuren naar de weg wagenwijd open. Piet's armen worden moe, de pompzwengel gaat steeds langzamer

heen en weer,

Zijn vader hoort dat het moeilijker gaat en zegt “zal ik het maar weer doen? Je hep me best geholpe hoor?“

Dat laat Piet zich geen twee keer zeggen. Hij komt van zijn troon af en gaat de trap op naar het zoldertje. Daar ligt een stapel metalen plaatjes met cijfers erop, 8, 9, 3/4, 10,...,

Piet gaat ze allemaal uitleggen en op volgorde opstapelen. Het zijn prijsplaatjes, die op de achterkant van de bok van de oliekar geschoven kunnen worden, zodat de mensen kunnen zien hoeveel een liter olie kost.

Hij is zo verdiept in zijn werk dat hij niet eens in de gaten heeft dat zijn vader bezoek gekregen heeft.

Het is een vroegoude man, die een paar huizen verder woont, niet meer werkt, en zodoende graag een praatje kwijt wil en daarom ook regelmatig zijn hoofd om de hoek van de olieschuur steekt,

“Zeg Knelis, mot je 'es kijke, dà's toch mirakel man. Dit eigeste ruitje zat in me schuur. 'k Ben daar wat an 't vertimmere en toen mos dat ruitje eruit. Ik sloop 'et, ben wat ongelukkig, 't valt uit me hande, 'k raap 'et op en 'Ik hep een vierkant ruitje in me knuiste en waarachtig, toen 'et in 'et schuurtje zat was 'et scheef? 'k Begrijp er niks van. Dà's toch een merakel of nie soms? En 't is nog hillemaal hil ok.”

Verbazing straalt van 's mans gezicht af. Beteuterd gaat zijn blik van het raampje in zijn handen naar Knelis.

Er trekt een glimlach om Knelis mond. Hij begrijpt dat het rampje staande op één punt in de schuurwand bevestigd geweest is. En er zijn pretlichtjes in zijn ogen als hij zegt “daar begrijp ik ok niks van Manus, da's inderdaad een merakel denk ik. Maar dat woord waarachtig mot je nie gebruike, d'er is t'er maar één waarachtig Manus,”

Manus laat de terechtwijzing voor wat het is, hij reageert er althans niet op en gaat over op het weer.

“k Denk dà we 'n donderbuitje krijge Knelis,”

Knelis die weer niet over het woord donderbui wil beginnen, want zo praat je niet over een onweersbui waarin duidelijk de stem van de Almachtige spreekt, beaamt dat die kans er wel in zit.

Dan sloft Manus weer weg, het merakelse raampje recht voor zich uit houdend.

XI- KINDEREN

Langzamerhand komt Nederland de crisisjaren weer te boven. Er is weer werk, en dat is ook merkbaar op Huijgloterdijk 87. Jacob verdient, Gijs verdient, Fem heeft haar dienst en naaiwerk. Als dan de hoofdonderwijzer komt aandringen dat Piet, als hij van de lagere school komt nog niet moet gaan werken, maar naar een vervolgschool moet, is er niet veel overredingskracht nodig om dat rond te krijgen, Als de meester het zegt zal het wel goed zijn redeneert Knelis. Hij houdt zich daar maar niet zo mee op en zodoende hoort Piet de andere dag op school van de meester dat hij mag doorleren.

Dat betekent wel extra uitgaven.

Er moeten kleren komen, en er wordt een nieuwe fiets aangeschaft voor vijfendertig gulden. Piet is er zo verguld mee als wat, want hij reed tot op dat moment op een grote-mannen-fiets. En deze fiets is tenminste op zijn lengte afgestemd. Er komen ook nieuwe schoenen, een nieuwe regenjas en vanzelf ook zo'n mooie leren tas om zijn boeken in op te bergen.

Jannetje is maar wat trots als haar jongste zoon in zijn nieuwe spullen die eerste dag in september naar Leiden vertrekt. Weliswaar vindt ze het een angstige gedachte dat haar kind straks door die drukke stad zal moeten fietsen, maar gelukkig zijn er al oudere jongens, die daar al langer op school gaan, waar Piet met mee kan fietsen.

Het is een hele overgang voor Piet. Twaalf jaar is hij en het is iedere dag een afstand van vijftien kilometer heen en vijftien kilometer terug. Ook kondigt het najaar zich al spoedig aan en dat betekent regen en wind. De regenbroek wordt 's morgensvroeg om zeven uur al aangetrokken en dan gebeurt het toch wel, dat, wanneer de school om halfnegen begint, Piet met tamelijk natte kleding in zijn bank schuift. Er is wel een busverbinding, maar dat kost geld en het blijkt Piet al spoedig dat het voor de oudere jongens een erecode is om, ongeacht de weersomstandigheden, tóch te fietsen en daar wil Piet zeker niet voor onder doen. Het duurt dan ook niet lang of de fietstocht hoort bij de normale dagindeling, daar wordt niet meer over gepraat, dat hoort gewoon zo.

Met het leren heeft Piet geen moeite, en als het eerste rapport verschijnt, is dat dusdanig dat de bovenmeester van de lagere school eigenmachtig naar Leiden gaat en bij de directeur van de Gereformeerde ULO-kopschool bereikt dat Piet, na drie maanden 1 klas overgaat naar de 2° klas. Thuis hoort Piet daar niets over. Hij wordt na de kerstvakantie bij de directeur' geroepen die hem het één en ander meedeelt.

Ook dat de leraren Duits en Engels hem bijles zullen geven voorlopig, omdat hij daarin nu ineens een achterstand heeft. De leraar Frans was het niet met de gang van zaken eens, en vond het dus niet nodig daar ook extra tijd in te steken. Bovendien werd er voor vergoeding voor die leraren die zich uitsloofden, niet gesproken. Het leek er allemaal bij te horen.

Voor Piet betekent deze gang van zaken veel extra huiswerk. Want het zijn vanzelf niet alleen de talen waar hij een achterstand in heeft. De achterstand geldt voor het hele lespakket. Het is iedere dag blokken geblazen en al spoedig verwenst hij zijn oude schoolmeester die hem er zo ingeluisd heeft. Zo fijn als de eerste periode gegaan was toen hij het op zijn sloffen haalde om de beste van de klas te zijn, zo inspannend en vaak ontmoedigend is de periode in klas 2. Thuis wordt daar niet over gesproken. De meester heeft het gezegd, dus zal het goed zijn.

Het jaar verstrikt en op de laatste schooldag voor de grote vakantie blijkt toch dat de overgang naar klas 3 gehaald is.

Zes weken vakantie is een novum in huize De Kwaasteniet. Daar weet men niet goed weg mee. Niemand heeft er verder vakantie, iedereen gaat iedere dag naar zijn werk. Alleen Piet blijft thuis. Want zelfs Fietje, zijn zus, heeft maar vier weken vakantie op de lagere school. Om over Knelis en Jannetje maar helemaal te zwijgen.

Knelis staat iedere morgen om vijf uur op om, voordat hij met zijn oliewagen op pad gaat, zijn vee te verzorgen. Iedere dag heeft dezelfde indeling met alleen het verschil tussen zomer- en wintertijd dat de koeien op stal staan of op de dijk lopen. Buiten zijn militaire diensttijd heeft Knelis in zijn huwelijk nog nooit een nacht in een ander bed doorgebracht dan zijn bedstee in zijn eigen huis.

Trouwens, deze zomermaanden heeft hij wel andere zaken aan zijn hoofd. Het gaat niet goed in Europa.

Die Hitler in Duitsland zet de hele boel op zijn kop. Zeker als dan in augustus van dat jaar plotseling in Nederland de mobilisatie afgekondigd wordt. Dat betekent dat Jacob in plaats van de overall aan te trekken, naar Ede moet vertrekken, om soldaat te worden.

Daarnaast is Gijs al sedert dat voorjaar in militaire dienst als dienstplichtig soldaat. Ach, het zal zo'n vaart niet lopen, de Nederlandse neutraliteit zal wel gerespecteerd worden,

De morgen dat Jacob weggaat, leest Knelis psalm 91 voor:

Die in de schuilplaats des Allerhoogsten is gezeten, die zal vernachten' in de schaduw des

Almachtigen.

Zijn stem is vast, ook als hij daarna zijn handen vouwt en zijn God vraagt om bescherming voor zijn jongens.

Als hij amen zegt blijft Jannetje met gebogen hoofd zitten. Niemand hoeft te zien dat er een paar traantjes uit haar ogen komen.

Later staat ze voor aan het hekje en kijkt haar zoon na, die met de bus richting Leiden vertrekt. Ze kan haar draai die dag niet meer vinden. Ze is een beetje bang dat het niet goed zal gaan. Ze spelt die dagen de krant en de schrik slaat haar helemaal om het hart als er enige dagen later met grote zwarte koppen in staat dat de Duitse troepen Polen zijn binnengevallen. En Engeland en Frankrijk beschouwen zich in oorlog met Duitsland.

Het is een naar gevoel, nog maar zo kort geleden dat ze met twee, drie kleine kinderen alleen in haar huis zat. Met bijna geen inkomsten en Knelis ver weg aan de Belgische grens. Wat had ze toen ook een angstige tijd meegemaakt!

En hoe dichtbij zou het nu komen?

Het kwam héél dichtbij!

10 mei 1940.

Ook die morgen stond Knelis om vijf uur op. Maar hij merkte direct al dat er iets vreemds aan de gang was. Er was zoveel vliegtuiggeronk toen hij buiten kwam. En het leek net of hij schieten hoorde in de verte. Toch begon hij aan zijn dagelijks ritueel van de verzorging van zijn dieren

Dan, om zeven uur, juist als hij bezig is met een emmer drinkwater voor de geiten uit het kanaal te halen, komt buurman Rijnhek met driftige stappen naar buiten.

“Hebbie ‘et al gehoord Knelis,” roept de buurman, “t is oorlog!”

Buurman Rijnhek heeft radio en zojuist de nieuwsberichten opgevangen.

“De Duitsers zijn venacht onze grens overgekome, d’er wordt overal gevochte en ons leger houdt ze goed teuge.”

“Ons leger, ons leger ...“ denkt Knelis, “dà’s Jacob en dà’s Gijs ... !“

Hij laat zijn emmer midden op de weg staan en haast zich naar huis. Hij gooit zijn klompen uit en struikelt bijna naar binnen.

Daar staat Jannetje nog in haar nachtpullen.

“Wat is er aan de hand?” vraagt ze.

“t Is mis Jannetje, ‘t is oorlog!” stamelt Knelis. “Rijnhek hep’et net gehoord op de radio. De Duitsers zijn toch gekomme. Hoor maar, er zijn allemaal vliegtuige in de lucht.”

Hij zakt in zijn leunstoel bij de keukentafel.

Jannetje trekt heel wit weg in haar gezicht.

Ze zegt “Hoe moet dat nou? Met Jacob en met Gijs? Zoue die òk motte vechte? Schiete en zo? En zou er òk op hun geschote worre?”

Ze is op het puntje van haar stoel gaan zitten en beeft over haar hele lichaam.

Knelis zucht en zegt “Ja, dà zal wel motte. Maarre ... Gijs zit in Den Haag bij het hoofdkwartier en Jacob zit bij Ede. Daar zijn de Duitsers nog nie. En Rijnhek had gehoord dat het leger goed stand hieuw. Misschien komme zoover niet eens. En verder motte we maar afwachte en vertrouwe. Hebbie al thee, dan doen we meteen maar een bakkie.”

“Nee-eh,” stamelt Jannetje, wie denkt er nou aan thee!

Ze is hellemaal de kluts kwijt. Ze zet de waterketel aan, maar bedenkt even later dat ze er helemaal geen water in gedaan heeft.

Daar komen Fietje en Piet ook de trap afgestonneld. Piet had later school vanwege de schriftelijke examens voor de 4° klassen. Ze voelen en zien aan de houding van hun vader en moeder dat er iets aan de hand

is.

“t Is oorlog kinderen,” zegt vader.

“Is ‘t echt waar?” roepen ze allebei tegelijk.

“Ga maar kijke buite,” zegt pa, “er zijn allemaal vliegtuige in de lucht.” Nog maar net is Piet buiten of hij holt weer naar binnen.

“k Heb Duitse vliegtuigen gezien, van die met grote zwarte kruisen erop!”

Het wordt een heel vreemde dag,

Het hele ritme van normaal is weg. Over naar school gaan wordt niet meer gedacht. Ze staan met z’n allen, Pa, Fem, Piet, Fie, De Marel en Rijnhek achter de schuur te kijken naar een paar vliegtuigen, die hoog over de polder trekken. Alleen Jannetje is in huis gebleven.

Plots maken zich een paar zwarte voorwerpen los, die naar beneden tuimelen. Ze volgen die dingen met hun ogen, zien ze vallen en, als ze de grond raken komt er een rookwolk. Even later komt de donder aanrollen over de landerijen. Ze kijken elkaar geschrokken aan.

“Verdomme,” zegt De Marel, “dat zijn bommen! Zijn ze besodemieterd, ze lijken wel gek!”

Hij draait zich om, en loopt gauw terug naar de boerderij.

“Ja Knelis,” zegt Rijnhek, terwijl hij zijn pruim uitspietst, “k sprak er van de week nog over met Koelman en ook nog met de dominee, en die zeide allebei dat het hier wel op uit zou lope. Dat kon wel ‘es kwaad worre voor Jacob. Gelukkig zit Jan bij de adminestrasie, die hoef nie te vechte (Jan is de zoon van buurman Rijnhek). ‘k Ga nog maar weer effe na de radio luistere. Je ken wel effe meelope.” Knelis gaat met zijn buurman mee, en komt na een poosje terug. “En pa, wat zeëe ze?”

“We motte rustig blijve, zegt de regering, De Koningin hep gesproke.”

Knelis kijkt er heel ernstig bij als hij zegt “ze hep een vlamvend protest laten hore”

Het is hem aan te zien, dat die woorden diepe indruk op hem hebben gemaakt.

“Maar ze hebbe òk gezegd, dat ‘et ‘t beste is as we maar zoveul mogelijk in huis blijve. We hoeve niet te gaan werreke. En hier en daar zijn de Duitsers teruggeslage,”

Jannetje luistert gespannen, maar ze zegt niets. Ze had liever dat ze wat gehoord had over Jacob of Gijs.

Zo gaat die vrijdag voorbij met dat prachtige weer.

’s Avonds leest vader Knelis aan tafel psalm 23: De Heere is mijn Herder, mij zal niets ontbreken.

Ook de daaropvolgende zaterdag hetzelfde stralende weer.

Er komt een krant, waarin de mensen kunnen lezen wat er in die nacht van donderdag op vrijdag allemaal is gebeurd. En hoeveel Duitse vliegtuigen er al neergeschoten zijn. Het loopt in de honderden. En dat er hier en daar parachutisten gedaald zijn. Wat zijn dat voor mensen? Daar hebben we nog nooit van gehoord! Gemeen eigenlijk! Hoog door de lucht. Over de linies heen, en dan in de rug aanvallen! Daar is niet op gerekend!

Maar wààr ....en tot hoever de Duitsers gevorderd zijn is er niet uit te halen.

Het aanvankelijk vage gevoel van “we redden het wel” vervaagt langzamerhand in iets onbestendig.

Dan wordt het zondag en dan is het Pinksterfeest!

Kijk, al ligt in de week nou de heleboel op z ‘n kop, dat wil niet zeggen dat we niet naar de kerk moeten. De oorlog is niet hier, die is ergens anders. Na die paar bommen op vrijdagmorgen hebben ze niets meer gemerkt. Ja, Schiphol is gebombardeerd, maar niemand haalt het ook in zijn hoofd om helemaal naar Schiphol te gaan. Nee, aan de Ouwetering is geen oorlog. Af en toe bonkt er wel eens wat heel ver weg, de kant uit van Leie of zo.

Dus komen ze Pinkstermorgen overal vandaan, weer uit hun huizen en gaan naar hun Godshuis omdat ze daar behoefte aan hebben.

Dominee heeft het verhaal waar hij in het begin van de week al aan begonnen was, verscheurd, en heeft een nieuwe preek gemaakt en aangepast aan de situatie.

Het Pinksterfeit raakt wat op de achtergrond, maar zij waren wèl eendrachtig bijeen.

Dan, ineens, op maandagmorgen, stopt er een motorfiets voor Huigsloterdijk 87. Er stapt een soldaat af. Zijn gezicht gaat schuil achter een grote helm en een stofbril. Hij duwt zijn motor het erf op helemaal tot achter het portaal.

Als de soldaat dan die bril afzet blijkt het ineens Gijs te zijn. Hij is als motorordonnans onderweg en heeft even een omweggetje gemaakt.

Het huis is meteen helemaal in rep en roer. Jannetje weet niet wat ze moet doen. Ze raakt haar vreemde jongen even aan, ze wil hem zoenen maar hij zit zo ingepakt. Ze zal gauw effe een bakkie zette! Maar Gijs zegt dat dat niet kan. Hij kwam maar even langs om te kijken hoe het thuis is. En voordat alle emoties goed geuit zijn en Jannetje haar gedachten allemaal weer geordend heeft, start hij zijn motor alweer. Hij zet zijn grote stofbril weer op.

“Dag pa! Dag moeder!”

“Dag jongen!”

“Dag kind!”

En daar gaat Gijs weer.

Meedoen aan de oorlog.

Piet is er stil van. Gijs leek zo anders, ineens zo helemaal zijn broer niet meer. Net of hij van een andere wereld kwam. Zo strak, zo grote-man-achtig.

Nou is ‘t ie weer weg. Maar gelukkig, hij leeft nog!

Hoe zou het niet Jacob zijn?

Zouden de Duitsers al bij Ede zijn?

Er komen die twee zondagen helemaal geen kranten, en voor de radioberichten zijn ze op buurman Rijnhek aangewezen. Daar begrijpen ze uit dat ons leger de Duitsers toch niet helemaal kan tegenhouden.

Er wordt wel steeds gezegd dat er dapper gevochten wordt, maar ze weten niet waar,

In de avond als het donker is, zie je dan hier en dan daar lichtflitsen aan de einder met wat zwak gerommel.

Zo wordt het dinsdag.

Knelis weet nog niet of hij er maar weer op uit zal trekken met zijn oliekarretje. De mensen moeten toch olie hebben! Maar iets weerhoudt hem toch en hij wil ook Jannetje niet alleen laten.

Het is nog steeds prachtig weer.

Dan, in de middag, komt daar, als je langs de watertoren in de Veer kijkt, een donkerblauwe wolk heel langzaam boven de horizon.

Knelis ziet het en denkt daar is zeker wat in brand geraakt, misschien wel een vliegtuig neergevallen. Maar allengs wordt de wolk groter en groter.

Daar komt Rijnhek weer naar buiten, regelrecht naar Knelis toe, die voor zijn huis staat.

Het lijkt wel of buurman totaal in paniek is. Hij zwaait met zijn armen. Hij roept uit de verte al naar hem toe:

"'t Is mis Knelis .... 't Is afgelopen ....! De opperbevelhebber hep gecapituleerd. Hij hep 'et net bekend gemaakt over de radio. En de Koningin en de regering zijn gevluht naar Engeland. En Rotterdam is gebombardeerd en staat in brand!"

Knelis staat als versteend.

"Wah zeggie me dar nou allemaal buurman, hoe kan dat nou? 't Ging toch wel een beetje goed? En nou de Koningin gevluht ...., en de regering gevluht?"

Knelis voelt een woede in zich opkomen,

Daar staat hij nou voor zijn huis. Nog geen Duitser heeft hij gezien, zijn jongens zijn allebei aan het vechten. En nu wordt er zomaar gezegd dat er gecapituleerd is! Dat kan toch niet waar zijn!

"Ja Knelis, toch is 't zo. Hil Rotterdam staat in brand. Het is vandaag gebombardeerd door de Duitsers en generaal Winkelman zee, as 't er niet gecapituleerd was, d'er nog meer steje zoue vollege."

Knelis zegt niets meer. Hij draait zich om, en kijkt naar de horizon waar de donkerblauwe wolk steeds omvangrijker wordt.

"Dus dat is 'et," zegt hij, terwijl hij met zijn arm naar het zuiden wijst, "da's die brand,"

Rijnhek kijkt en ziet het nu ook

"Tjonge," zegt-ie, "ja hoor, dà mot Rotterdam zijn. Nou, 'k mot nog effe naar Koeleman en naar de dominee."

Knelis is verslagen. Met gebogen hoofd loopt hij het erf op om Jannetje het onheil te vertellen, Net als hij het portaal binnen wil stappen, komt Piet op zijn fiets aangeraced bij Karel vandaan.

"Hep u 't al gehoord, pa?" roept hij, "we hebben 'et verlore."

"Ja jonge, 'kweet 'et."

Hij legt zijn arm om de schouder van zijn zoon.

"Nou zitte me d'r onder."

XII

De andere dag gaat Knelis maar weer met zijn oliekarretje de weg op. Het kan nu wel weer vindt hij. Hij zal zijn dinsdagse rit maar doen, naar Huigsloot. Dan komt hij straks nog een kop koffie drinken. Er staat nog voldoende voorraad volle bussen die hij vorige week donderdagmiddag al klaargemaakt had.

Even over tieners staat hij weer voor zijn huis, bindt het paard aan de boom, en gaat naar binnen. Als Jannetje het tweede bakkie inschenkt, is er plotseling rumoer op het erf. Er stopt wat en even later staat daar ineens Gijs weer in de keuken.

“Dag pa, dag moeder!”

“Jonge toch,” huilt Jannetje, “k was zo bang dà-je d'r nie meer was.”

Piet kijkt met ontzag naar zijn broer, die terug is uit de oorlog die ze verloren hebben.

Knelis vraagt waar Gijs gezeten heeft. En Gijs vertelt heel vluchtig dat hij burgers gereden heeft uit Rotterdam dat in brand staat.

Hij kan echter niet lang blijven, maar dat geeft niet. Ze hebben hem weer gezien en het voelt als een beetje blij aan.

Hij start zijn motor, en daar gaat Gijs weer. Hij is snel verdwenen. Even later klimt Knelis op zijn wagentje.

“Heu . . . ,” zegt Knelis tegen de hit. Hij tikt wat met de leidsels op de rug van het beest, en daar stapt de hit met het karretje weg. Knelis heeft er zijn pijp bij opgestoken want hij heeft de wind in de rug. Hij zit tevreden op zijn wagentje. Als er nu ook nog spoedig bericht van Jacob komt

Maar er komt geen bericht van Jaçob.

Die hele week niet.

De andere maandag gaat Piet weer naar school in Leiden. Zijn moeder laat hem maar node gaan.

“Zè-je voorzichtig zijn in de stad Piet, nou met die Duisse soldate enzo?” Piet belooft het grif. Hij is veel te gespannen om wat er te zien en te horen zal zijn. Hij heeft in ieder geval het verhaal dat zijn broer nog niet terug is!

Die is zeker nog lang niet terug!

Enkele weken na 4e capitulatie dag, komt er een briefje uit Vorden met een onbekend handschrift, Vorden... waar ligt dat?

Het blijkt in Gelderland te liggen, in de Achterhoek.

De meneer schrijft dat hij “uw zoon heeft gesproken op het station in Vorden, terwijl hij in de trein zat die krijgsgevangen soldaten naar Duitsland bracht”

Hij was gezond en had zijn adres aan die meneer gegeven en gevraagd of die naar zijn huis wilde schrijven.

Gelukkig! Eindelijk een teken van leven! Ook hun tweede jongen is gezond, Goddank!

Die avond grijpt Knelis naar zijn Bijbel en zoekt weer zijn geliefde boek der Psalmen. Hij kiest psalm 46. Ach, hij kan zijn emotie, zijn blijdschap niet tot uitdrukking brengen in zijn stem, Zijn voorleestoon is altijd op dezelfde hoogte, maar het trilt toch bij Jannetje als hij leest:

De Heere der Heerscharen is met ons,

Een burcht is ons de God van Jacob)

Ze denkt daarbij niet aan de zoon van Izak, maar ze vindt het prachtig dat dat van haar eigen zoon gezegd wordt.

En dan zomaar, ineens, op die zomeravond in augustus, dan komt Jacob daar zomaar aangelopen.

Totaal onaangekondigd, is hij met de bus meegekomen, bij de brug uitgestapt, en daar is hij nu,

Gebruind, verrommeld, een onttooid soldaat,

Hij wordt bestormd met vragen. Waar kom je nou vandaan?

Uit Polen,” antwoord Jacob laconiek, uit het krijgsgevangenkamp.”

Zo gaat dat in het leven. ‘t Is vol verassing.

Zò was Ede de meest verre plaats aan de horizon en zo was je in Polen, zelfs nog een eind voorbij Warschau.

Dat zijn dingen die zomaar gebeuren in een mensenleven.

Gebeurtenissen waar je helemaal geen vat op hebt.

Je zit in een vooruitgeschoven post in een stelling. Zie je daar in de verte iets bewegen? Je kijkt gespannen, zijn dat vijandelijke soldaten? Moet je nu schieten? Ja, je moet schieten. Je wordt meegesleurd in die donderende kakofonie van oorlogsgeweld waarin je middenin verzeild bent geraakt.

Maar de anderen zijn met zoveel meer.

Er wordt gezegd dat je moet blijven zitten waar je zit. Dan is er geen verbinding meer en blijkt dat je eenheid rondom ingesloten is door de Duitsers.

Je wordt krijgsgevangene. Je wordt 's nachts beschoten door je eigen artillerie. De andere dag moet je op sjouw en tenslotte wordt je afgevoerd in een trein.

Jacob is sober in zijn verhalen.

Piet hangt aan zijn lippen, hij moet alles direct opzoeken in zijn atlas. Knelis luistert. Hij valt niet in de rede. Hij is gelukkig, zijn oudste zoon is weergekeerd.

En Jannetje?

Jannetje weet van malligheid niet wat ze doen moet.

Maar ze hoeft ook niets te doen!

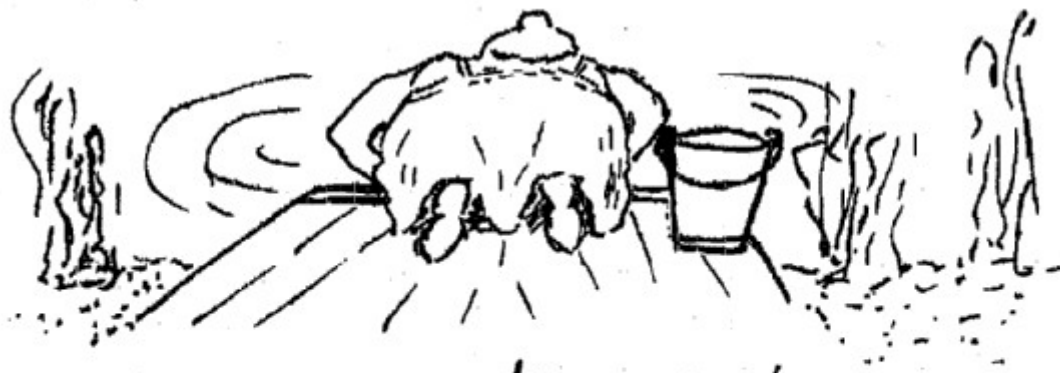
Jacobs bed staat schoon te wachten,

Zijn kleren liggen allemaal schoon in de kast.

Zijn schoenen staan gepoetst, boven, achter het luik.

Hij werd verwacht en gelukkig, Goddank, hij is gekomen.

Ja, Gode zij dank!

JANNETJE spoelt op de stoep
de was in de ringvaart.

Ze spoelde er ook de andyvie

XIII

Het leven herneemt langzamerhand zijn normale gang, voor zover je van normaal kunt spreken als er een bezetter in het land is en je er iedere dag nog bij bepaald wordt dat het oorlog is, Er worden allerlei maatregelen door die bezetter genomen.

Sommige artikelen worden schaarser, er komt langzamerhand een distributie op gang.

Ook petroleum wordt een schaars artikel. Knelis ziet zijn voorraad steeds meer teruglopen, en als bekend gemaakt wordt dat petroleum voortaan ook alleen tegen inlevering van een distributiebon verkrijgbaar is, besluit hij de harp aan de wilgen te hangen. Hij deelt zijn klanten mee, dat hij voor het laatst geweest is, hij bedankt hen dat hij mocht leveren en wenst hen tot weerziens in betere tijden. Zo, dat zit er op.

De hit krijgt vakantie en wordt de wei ingestuurd. Knelis denkt er niet over het dier weg te doen. Hij praat iedere morgen wat tegen hem als hij op een vroeg uur de koeien gaat melken en het dier hem hinnikend begroet. Er zijn mensen die zeggen dat het nu alleen maar een kostenpost is, maar zo ziet Knelis dat niet.

Ze zijn samen, dag in, dag uit, met elkaar opgetrokken. Daar kun je zomaar geen punt achter zetten omdat er geen olie meer is.

Ze hebben samen in de zon en in de sneeuw gelopen. Op een nog groter aantal dagen zijn ze samen doornat geregend. Nooit heeft Knelis de zweep gebruikt. Hij wist aan de stand van de oren of de hit goedgeluimd was of dat hij wat anders bedoelde. Knelis behoefde alleen maar "heu...", of "hoo..." te zeggen. Niet hard te roepen, nee, gewoon alleen maar te zeggen, en dan gehoorzaamde hij. Je moet Knelis niet vragen "Heb je een band met die hit?" Dat zijn van die deftige woorden, dat begrijpt hij niet zo. Nee, 't is gewoon, ja, hoe moet hij dat zeggen? Hij houdt van het dier en de hit mag het nu best een poosje gemakkelijk hebben.

En misschien gaat de oorlog wel gauw over en komt er weer olie. Dat hij nog een vat olie van 200 liter overgehouden heeft, hoeft niemand te weten. Het is zijn eigen olie, die hij zelf betaald heeft.

Want, denkt Knelis ook, misschien is die oorlog wel niet zo gauw over, misschien gaat het nog wel heel lang duren.

Het duurt in ieder geval wel zò lang dat er geen auto meer rijdt. Alle auto's zijn gevorderd door de Duitsers, ook die van Hannes van Andijk. Van Hannes was het zelfs zijn tweede auto die ze afpakten. Het betekende dat de wegen stil geworden zijn.

Zò stil is het op de weg uit school die middag in oktober, dat Piet met zijn schoolvrienden en vriendinnen denken alleen op de wereld te zijn. Het is een beetje mistig, terwijl ze met z'n zessen naast elkaar door de stille polder fietsen. 't Zal vroeg donker zijn met dit weer.

Dan plots, staan er twee agenten midden in het land. Ze hadden zich een beetje verdekt opgesteld achter een landhek.

"Halt! Afstappen alstublieft!"

"Is het de dames en heren bekend dat dit een autoweg is en dat er op deze weg dus niet gefietst mag worden?"

Ja, dat is bekend!

"Zo, dat weten jullie dus, en waarom doen jullie het dan toch?"

"Omdat het korter is en er geen auto's meer rijden."

"Ja, maar dat betekent toch niet dat het nu wèl mag. En weten de dames en heren dat je niet met z'n zessen naast elkaar mag rijden?"

Ook dat is bekend.

"En dan tòch doen?"

"Ja maar, er rijden toch geen auto's meer,"

"Stil! Jullie krijgen een proces-verbaal. Namen alstublieft, ook van vader en moeder."

"En om jullie er goed van te laten doordringen dat jullie in overtreding zijn, laten we van de damesfietsen de banden leeg lopen".

"Goedenavond."

Als de agenten verdwenen zijn, kijken ze elkaar aan. Dan barst het geweld los.

"Die hufters! Die stomme idioten? Die klootzakken?"

Ze moeten hun gemoed luchten. Maar ja, daar staan ze. Midden in de polder, geen huis te bekennen. Met een paar fietsen waar niet op gereden kan worden. En ze moeten nog tien kilometer.

Dat wordt bij elkaar achterop, de kapotte fiets aan de hand en na een paar kilometer verbeurten.

Een dik uur later dan normaal komt Piet thuis.

"Hoe kom je zo laat?" vraagt Jannetje. Ze is in de keuken bezig de aardappels te schillen.

Het hele verhaal komt eruit. Piet voelt zich zwaar slachtoffer en rekt op begrip. Hij stelt het zo schril mogelijk voor. Jannetje voelt met haar zoon mee, ze is veel te blij dat er niet iets ergs gebeurd was onderweg.

Als Piet later aan zijn huiswerk in de kamer zit, komt zijn vader naast hem staan. Piet voelt aan dat stilzwijgend staan, dat het niet helemaal goed zit.

Dan begint zijn vader te praten. "Zo, nou heb ik wat gehoord dat wij hier in huis niet kenne, en ik kom vrage of ik dat goed gehoord heb."

"Een proces-verbaal, as ik 'et goed zeg. Weet jij daar meer van?"

Piet knikt.

"Weet jij, snotneus, dà jij de eerste bin in ons gezin die met de pliesie in aanraking gekomme is?"

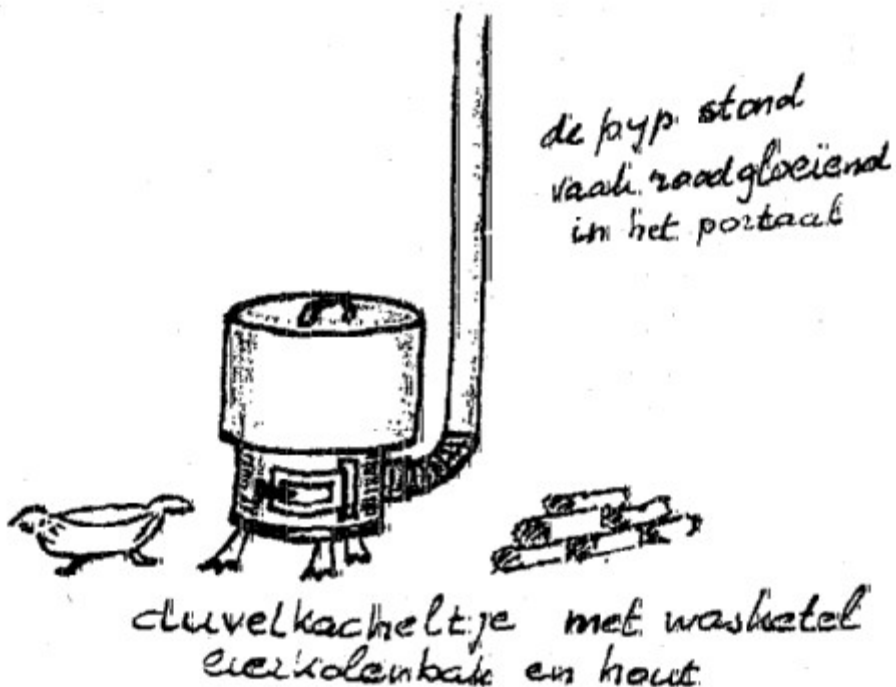
"Een schandaal is 'et!"

Weg beent Knelis de kamer uit.

Piet blijft verbijsterd achter.

Van zijn hele avontuur is niets overgebleven.

Later aan tafel, voelt hij zich een echte verdachte die iets uitgehaald heeft. Het zal dan toch wel erg gedaan zijn wat ze deden, en het is maar gelukkig dat er nooit meer iets van gehoord is.

XIV

Het was financieel wat moeilijker geworden in die oorlogsjaren nu de inkomsten uit de oliehandel waren weggefallen.

Maar ze scharrelden er aardig door. De moestuin werd tot het uiterste benut. En Knelis was danig in zijn sas toen hij het voor elkaar kreeg een grote hoek tuingrond te kunnen bemachtigen onder langs de oude spoorbaan, nadat hij dit van anderen afgekeken had.

Er zijn plannen om van die spoorbaan een verkeersweg te maken, maar dat zijn plannen die misschien wel eens uitgevoerd zullen worden maar dan moet eerst die oorlog over zijn. De grond lag er dus maar en verwilderde. En iedereen die zin had, eigende zich een stuk toe dat hij nodig dacht te hebben.

Er moest ontzettend veel opknapwerk aan gedaan worden, want dit gedeelte had nooit als tuingrond dienst gedaan en was daarom vergeven van kweekgras. Dagen werden er aan besteed om het gemene goedje zo goed mogelijk te verwijderen. Eindelijk was het zover en Knelis besloot een groot gedeelte met aardappels te bepoten. Want aardappels wilden het in de thuishof nooit goed doen en bovendien was daar ook niet zoveel ruimte. Er werd 1e klas pootgoed besteld en aan de aarde toevertrouwd.

Groot was echter de teleurstelling toen, net nadat de eerste aardappelplanten aangaven dat er kwaliteitspoters gebruikt waren, er op een kwade dag groot materieel arriveerde in de Ringvaart. Het kwam uit Sliedrecht, uit het land van de baggerlieden. Het bleek echter geen baggermolen te zijn. Wat het wél was werd duidelijk toen met grote zandbakken aangevoerd zand over de tuinen werd uitgebraakt.

De hele heidense klus van het spitten en onkruidvrij maken was voor niets geweest. Al het dure pootgoed werd ondergespoten onder een metershoge blauw-zand laag.

Van Knelis hoorde men echter geen klacht, hij accepteerde het verlies zonder morren.

Gelukkig kwam buurman Rijnhek te hulp. Daar diens tuin te groot geworden was voor zijn gezin, stond hij een hoek af waar Knelis opnieuw aardappels kon poten.

Naarmate de artikelen in de winkel schaarser werden, moesten de eigen mogelijkheden meer en meer worden uitgebuit.

Er werden tabaksplanten geplaatst en heel deskundig door Piet gedroogd, gefermenteerd en versneden.

Er werd eigen brood gebakken van graan dat Gijs bezorgde uit het graanpakhuis van zijn baas, en door Piet als hij in de zomermaanden bij de buurman werkte. Er kwam vaker een kip of een konijn op tafel, en eenmaal was er een bok die clandestien geslacht werd te Nieuw-Vennep en door Jacob en Piet bij de knorst opgehaald, waarna ze met een angstig hart en een kar vol bokkevlees terugfietsten.

Er werd door moeder Jannetje boter gekarnd en ook werden er door haar kleine witte kaasjes gemaakt. Daar kwam haar oude vakvrouwschap uit de Kaspolder haar goed van pas. De moeilijkheid hierbij was dat het van kleine hoeveelheden geitenmelk gemaakt moest worden. Het was te gevaarlijk om dat van koemelk te doen, daar koemelk verplicht geleverd moest worden aan de melkfabriek. De controleursarmen van de C.C.D. reikten heel ver, zelfs tot aan een keuterboertje met twee koeien. Er werd in de wintermaanden stroop gekookt in het kleine keukentje tot de waterdruppels aan het plafond hingen.

Maar in al deze dingen had Knelis niet meer aandeel dan het doden van de kip of het konijn. Hij zorgde voor de tuin en het vee.

't Was in die tijd dat het dorp opschrikte door het bericht dat Versluis verdronken was.

De avond daarvoor was hij, waarschijnlijk onder invloed van drank, te water geraakt en had hij zo zijn einde gevonden.

Verschrikkelijk vond Knelis het. Zomaar, ineens, zonder schuldbelijdenis, voor God te moeten verschijnen.

Knelis moest er niet aan denken. Hij ziet zijn eigen leven, zijn eigen tekortkomingen. Als hij zò, in een moment opgeroepen zou worden?

Zou hij daar dan op voorbereid zijn? Hij is bang!

Zonde... .oordeel. . . het zijn woorden waarmee hij vertrouwd is. Maar altijd op een afstand. Nu hij er zo direct mee geconfronteerd wordt, huivert hij ervan.

Voor eeuwig verloren!

Want dat staat, met betrekking tot Versluis, in zijn gedachten als een paal boven water. Versluis dronk, en hij spotte vaak.

Jacob had hem onlangs nog het verhaal verteld dat hij met zijn maat bezig was aan een gevelreparatie. Ze stonden op hun ladders toen ze plotseling achter zich hoorden dat er iemand van zijn fiets stapte. Het bleek Versluis te zijn, die tegen hen sprak: "Zo de Heere het huis niet bouwt, tevergeefs arbeiden deszelfs bouwlieden." "Goedemorgen timmerlieden!"

En hij stapte weer op, en liet de timmerlieden verbaasd achter.

Jacob had het lachend verteld. Maar dat vond Knelis in zijn gedachten misplaatst. Hij vond dat misbruiken van Het Woord. Zoiets kon je van Rooien verwachten, maar niet van iemand die Gereformeerd was. Nee, Versluis was een spotter geweest.

En dan die drank!

Dat het toch zo kan aflopen met een mens!

Hij gruwte er van.

Drank....!

Hij weet dat er in de kelder van zijn huis weckpotten met tarwe op suikerwater staan. Dat moet een heel sterk drankje worden. Nou, hij zal er geen druppel van drinken!

XV

Het zal een moeilijke begrafenis worden voor de dominee. Hij zal het Oordeel niet uit de weg willen gaan en het toch de weduwe Versluis niet moeilijker willen maken dan het mensje het nu al heeft. Knelis neemt zich voor om op de eerstvolgende kerkenraadsvergadering vooral de financiële hulp aan de weduwe Versluis aan de orde te stellen,

Het deed hem daarom goed toen hij later, als scriba van de kerkeraad in zijn sierlijke handschrift kon notuleren dat de broeders diakenen opletend zouden toezien dat de weduwe Versluis, voorzover de kerkelijke financiën het toestonden, alle hulp zou ontvangen om haar kinderen in eer en deugd op te voeden.

Dat scribaat vond Knelis een mooi werk. Hij besteedde er veel tijd aan. Eerst werkte hij zijn aantekeningen in klad uit, om zijn verhaal dan later met de kroontjespen met keurige letters in het grote notulenboek over te nemen. Hij wist dat hij er door zijn collega's om geëerd werd. Ook was hij er verantwoordelijk voor dat tijdens de vakantieperiodes er zoveel mogelijk in voorzien werd dat er een plaatsvervangend predikant was, om het preeklezen door ouderlingen tot een minimum te beperken. Daarnaast was hij ook penningmeester van het "dooiefonds", de begrafenisvereniging "Draagt elkanders lasten".

Als lid van de vereniging betaalde men geen vast contributiebedrag, maar men betaalde per overlijdensgeval. Aan het einde van het jaar gaf dit veel werk, want er moesten veel leden aangeschreven worden. Dat betrof dan leden die door verhuizing van het dorp verdwenen waren. Op briefkaarten werd door het hele land mededeling gedaan dat die man en/of die vrouw in het afgelopen jaar overleden waren, Dat betekende bij elkaar zoveel" lasten" x zoveel centen = totaal zoveel verschuldigde contributie.

Voor sommige geïnteresseerden leverde Knelis daar nog halve stambomen bij, zodat deze mensen nauwkeurig op de hoogte bleven van de stand van zaken in het dorp.

Ook werden er veel avonden besteed aan huisbezoek.

Zondagsmorgens werd er in de kerkdienst bekend gemaakt welke gezinnen er in de komende week bezocht zouden worden. Er werd niet van tevoren gevraagd of dat wel schikte, nee, er werd gewoon verwacht dat de betreffende leden eventueel andere bezigheden zouden afzeggen, om hun deuren open te kunnen houden voor de broeders ouderlingen. Twee bezoeken werden er per avond afgelegd en er werd verwacht dat het complete gezin aanwezig zou zijn.

En bij zo'n bezoek werden er geen slappe verhaaltjes verteld. Mocht de gastheer proberen op die toer te gaan en te lang over het weer bleef doorpraten, dan greep, ook Knelis, resoluut in, door te zeggen dat de broeders ouderlingen daar niet voor gekomen waren. Ze wilden nu wel eens weten "hoe het stond."

Geen wonder dat menig broeder of zuster een onaangenaam gevoel kreeg als zijn of haar naam zondagsmorgens genoemd werd. Vooral als ze wisten dat de ouderlingen die op bezoek kwamen zich niet met een kluitje in het riet heten sturen. Ook van Knelis wist men dat hij zijn taak serieus opvatte. Desondanks genoot Knelis bij het grootste deel van de gemeente veel aanzien. Men waardeerde zijn eenvoudige benadering en proefde uit zijn optreden een zuivere oprechtheid. Men accepteerde zijn vermaningen, die Knelis, in naar zijn idee voorkomende noodzakelijke gevallen, niet achterwege het. Hij veroordeelde de boeren die woekerprijzen durfden vragen voor hun tarwe, terwijl de nood vooral bij de stadsmensen steeds hoger werd.

Daar waren ook schrijnende gevallen van bekend

Er waren ook mensen die veel geld verdienden door voor de Duitse bezetter te werken. Knelis had ze niet hoog staan. Om te zwijgen over N.S.B.-ers.

Met één NSB-er had hij echter moeite.

Dat was de foeragehandelaar Vast, waar hij ook altijd zijn veevoer van betrok. Vooral toen deze man hem ook nog een keer aanhield toen hij op weg was naar huis, en hem waarschuwde dat de Duitsers van plan waren een razzia te houden op onderduikers. Dit met het oog op Piet.

Want ja, er waren dan wel geen oorlogshandelingen aan de dijk tot op dat moment, helemaal ongemerkt ging die oorlog toch niet aan de buurtschap voorbij.

Daar was eerst de kwestie met Kors, de vriend van Fem,

Kors werd gedwongen om in Duitsland te gaan werken en daar had Fem, Knelis vrolijke dochter, veel weet van. Ze hoorde soms niets van Helgoland en dan werd ze heel stil. Vooral als er dan ook nog berichten over bombardementen binnen sijpelden.

Knelis wist daar dan niet goed raad mee.

Aanvankelijk had hij er wat moeite mee dat Kors niet ondergedoken was, maar later begreep hij dat

dat "niet onderduiken" een diepere achtergrond had. Toen had hij er vrede mee.

Daarna werd Piet opgeroepen voor de arbeidsdienst, en in gemeenschappelijk overleg werd besloten dat Piet zich niet zou melden. Dan bleef er maar één weg over: onderduiken

Tante Fem, in Zoeteneer, bleek bereid Piet in haar huis op te nemen. Beducht als hij was voor mogelijke voorvallen onderweg, begeleidde Knelis zijn jongste zoon op de fiets naar zijn onderduikadres.

Piet hield het daar echter maar drie maanden uit en het leek hem toen aan de Ringvaart zeker zo veilig als in Zoetermeer.

Dus stapte Knelis weer op zijn fiets om zijn zoon weer op te halen. En ook deze rit verliep zonder incidenten.

Zoon Jacob raakte in het ondergrondse werk verzeild.

Regelmatig was Jacob weg en buiten Knelis wist niemand waar hij was. Er werd daar thuis ook niet over gesproken en Knelis zweeg als het graf. Hij was zeer beducht dat er ergens iets mis zou gaan, maar vond het aan de andere kant ook noodzakelijk dat de bezettende macht de vijand was die afbreuk gedaan moest worden, Hij liet echter geen haat blijken, integendeel.

Medio 1943 werden er door de Duitsers in het dijktaalud naast zijn huis loopgraafstellingen ingericht met aan de Ringvaartzijde een wachtpost.

Tijdens de winteravonden vond Knelis het zijn plicht dat de dienstdoende soldaat op wacht een warme kop koffie aangereikt werd.

Vooraf toen, tijdens het verdere verloop van de oorlog, de wachtposten gevormd werden door boerenmensen van ongeveer zijn eigen leeftijd uit Pommeren en Pruisen. Soldaten dus van tussen de 50 en 60 jaar.

Moeilijk te slikken was echter het feit dat dwars door zijn "dijk", zijn weiland dus, een betonnen kolos gelegd werd voorzien van stukken spoorstaven, die als een anti-tank-linie moest dienen.

En de gevoeligste klap kwam toen de Orts-kommandatuur verordeneerde dat de boom voor zijn huis, die hij zelf jaren geleden gepland had, omgezaagd moest worden,

Dat kwam hard aan. En Knelis, die er de militaire noodzaak niet van in zag omdat de boom achter de betreffende stellingen stond, zag dit als een vorm van pesterij hoewel hij geen enkele reden kon bedenken. Hij informeerde ernaar bij de boerensoldaten. Die vonden het ook raar en dit meeleven was oorzaak dat de soldaten regelmatig ook melk bij hem konden kopen.

De bijbelse boodschap dat men in de vijand ook een medemens moest herkennen en hem als zodanig ook moest behandelen, woog zwaar bij Knelis. Hij wist ook van het soldaat-zijn af. Van het alleen-zijn, en in een vreemde omgeving te moeten vertoeven doordat hij in Wereldoorlog I zelf zo lang soldaat geweest was.

Zijn begrijpende opstelling was er waarschijnlijk de oorzaak van dat, toen Piet op een keer bij een SS-razzia de vlucht nam en op de fiets langs de wachtpost racete, hem door de boerensoldaten geen strobreed in de weg gelegd werd. Ze kwamen later zelfs belangstellend informeren of de vlucht geslaagd was.

Nee, vurig verlangde Knelis naar het einde van de oorlog, maar individuele soldaten haten was hem vreemd.

XVI

Gelukkig kwam er tenslotte een einde aan de oorlog.

Alle verdriet werd verdrongen door de overweldigende roes van de bevrijding.

De vaderlandse vlag, destijds opgezocht bij Dolle Dinsdag en toen weer opgeborgen, werd nu definitief tevoorschijn gehaald en aan én van de droogstokken uit de tuin, voor aan de weg aan het hek gebonden.

Goed, het was vanzelf niet meteen weer als vanouds, maar iedereen deed zijn best de oude daden weer op te pakken of, meer nog, nieuwe initiatieven te ontplooiën.

Gijs was in het laatste oorlogsjaar al getrouwd. En vrij spoedig, na de bevrijding, begonnen Fem en Kors teken te geven dat ook zij wilden gaan trouwen. Dat gebeurde in het eerstvolgende voorjaar.

Ook Jacob trok het huis uit.

Zijn ideaal was het ergens een eigen timmerbedrijf te beginnen, De kansen waren volop aanwezig. Er moest ontzettend veel opgebouwd worden in Nederland. Voorlopig verdween hij naar Bruinisse.

Al deze veranderingen bracht wel het aantal gezinsleden terug en dus ook eters. Het betekende echter ook minder inkomsten in het huishouden.

De oliehandel kwam niet meer van de grond door de aanhoudende distributie.

Zodoende was Knelis genoodzaakt ander werk aan te pakken, daar ze van de melkopbrengst alleen niet konden rondkomen.

Hij trad in het zomerseizoen in dienst bij zijn buurman op de boerderij, terwijl hij in de winter een loonwerker hielp. Deze had een machine om bij boeren het gedorste graan van achtergebleven vuil te schonen.

Aan de horizon verschenen al spoedig nieuwe zorgen.

Het feest van de bevrijding had consequenties.

Piet moest in militaire dienst. Na 5 maanden opleiding werd hij geschikt bevonden om uitgezonden te worden naar Indonesië om daar het Nederlandse gezag te herstellen. Deze uitzending zou 2 jaren duren.

De regering beijverde zich deze dienstperiode zo rooskleurig mogelijk voor te stellen. Maar Knelis dacht daar anders over. Bij hem overheerste de gedachte dat hij zijn jongste zoon nooit meer terug zou zien. En op de avond voor het vertrek van inschepingsverlof pakte hij gewoontegetrouw zijn bijbel en las, als zo vaak eerder, met ontroerde stem, zijn vertrouwde psalm 91.

Hij beval zijn zoon in de handen van zijn God. Hij kon niet anders, het was zijn enig houvast in het leven.

Zich geborgen weten bij zijn Heer. Maar soms twijfelde hij de laatste tijd.

't Is waar, hij had gebeden voor zijn gezin. De hele oorlog door. En ze waren gespaard. Allemaal Maar nu knaagt er iets binnen in hem. In de avond is Piet vertrokken. Jo is, met Ali, hem wegbrengen tot het station in Leiden. Fie is naar het zangkoor. Later zit hij met Jannetje samen in de keuken. Jannetje heeft koffie ingeschonken. Daar zitten ze, beiden aan een kant van de tafel in hun rieten leunstoel. Ze zwijgen.

Dan begint Jannetje aarzelend te praten. Ze kan het wel niet zo goed, ze zoekt naar woorden.

Wat is dat nou?

Er rolt een traan langs haar wang.

"G'loovie dat Knelis?"

"Wà bedoel 'ie?"

"Van dà-je geleze hep. . . van die schuilplaats."

"Mens, dà jij dat nou zegt, 'k zat'r ok net over na te denke," zegt Knelis.

"Maar ja, die schuilplaats betekent nie dat 'ie ok weer v'rom komt, 't wil zegge dat 'ie in goeie hande is, levend of nie. Want d'r valle ok wel musse van 'et dak af soms."

"Maar hij zei toch wel t'rugkomme Knelis?"

"k Wee nie," zegt Knelis, "t is zo'n ver land en 't zijn daar zulke vreemde mense. 'k Wee nie. We moete maar vertrouwe."

Moeizaam komt hij overeind uit zijn stoel.

Hij gaat nog maar een poosje naar zijn tuin, 't is nog zulk mooi weer al is het oktober.

Jannetje blijft alleen achter. Ze is bang, maar wil er niet aan denken.

Weer trekken alle beelden aan haar geestesoog voorbij. De angst en de onzekerheid van de eerste Wereldoorlog. Knelis zo lang van huis. De financiële armoe, haar zorgen toen met de kleintjes waar ze alleen voor opdraaide. Later de militaire dienstitijd van Jacob en weer later van Gijs met de mindere

gezinsinkomsten. De zorg voor haar jongens in die bange oorlogsdagen.

En nu Piet weer voor jaren weg.

Ze is er een beetje opstandig van. Ze vindt het oneerlijk. Ze weet van gezinnen die nooit met het soldaat-zijn te maken hebben. Waarom is het bij hen iedere keer raak?

Als ze er met Knelis over praat weet ze zijn antwoord wel. 't Is voor het vaderland! Nou, 't mocht wat! Dat gold voor het ene gezin zeker meer dan voor het andere. Maar ja, 't wordt allemaal door mannen geregeld en zij zal zich er bij moeten neerleggen.

Het werd wel méér dan twee jaren dat Piet wegbleef.

Gelukkig wisten Jannetje en Knelis dat hun zoon geen gevaarlijke diensten hoefde te doen, hij had een kantoorbaan op het hoofdkwartier in Batavia. Desondanks lazen ze wel met een latente angst in het hart de verliezenlijsten in de krant en Knelis had steeds maar de gedachte dat op een kwade dag ook Piet's naam daarin vermeld zou worden.

Maar iedere week kwam er weer een bericht uit Batavia en iedere zondagavond schreef Jannetje haar belevenissen van de afgelopen week.

Een paar keer per jaar nam Knelis de pen ter hand en zette in zijn krachtig, regelmatig handschrift zijn gedachten op papier:

We moeten in het leven nooit naar meer begunstigde zien, maar naar zijn mindere. Dan blijft een mensch het dankbaarste. Dit is de beste weg. Dankbaar en klein en dicht schuilen bij Hem die alles bestiert en ons lot en ons leven in zijn hand heeft. Hij alleen kan ons bewaren in de grootste moeite en gevaren zowel lichamelijk als geestelijk.

Mijn blaadje raakt vol Piet, Van allen de hartelijke groeten en van mij.

Je liefhebbende vader.

Knelis legt de pen neer, en sluit het inktpotje.

Hij leest nog even terug wat hij geschreven heeft.

"Hij alleen kan ons bewaren...."

Ja, kân!

Maar zou Hij het doen ook?

De grote twijfel knaagt aan zijn hart.

Meteen schiet daar weer door hem heen dat hij niet mag twifelen. Als hij iedere dag zit te bidden en dan toch twijfelt, dat mag toch niet. Dat is toch een verschrikkelijke zonde?

Wat heeft hij ook alweer tegen Jannetje gezegd toen zij haar twijfels uitsprak? Antwoorden voor anderen bedenken is niet zo moeilijk, maar als het persoonlijk wordt dan komt het allemaal in een ander daglicht te staan.

Hij kan er niet mee in het reine komen,

XVII

Maar Piet kwam terug!

Eindelijk, na ruim 3 jaren, op die prachtige winterdag in januari van 1950 is het feest in Huigsloterdijk 87. De hele dag zit de familie al bij elkaar. Allemaal zijn ze een beetje uit hun doen.

Jannetje is blij en zenuwachtig en verdrietig tegelijk. Verdrietig omdat haar soep mislukt is. Ze heeft extra haar best gedaan om iets op tafel te krijgen dat haar zoon vier jaar geleden erg lekker vond, en nu is de soep mislukt. Helemaal zuur, omdat ze er een restje bij gedaan had. Maar gelukkig zijn de peertjes van de boom uit eigen tuin zo rood als maar mogelijk is.

En Knelis?

Wat kan Knelis anders doen, als dan eindelijk om 4 uur in de middag de bus gearriveerd is en hij zijn zoon gezoend heeft nog wel, en ze allemaal rond de tafel zitten, dat hij dan zijn vertrouwde gang door de kamer gaat naar de kast, en zijn bijbel pakt.

“Ik lees voor jullie vandaag psalm 103,”

Loof den Heere mijn ziel, en al wat in mij is Zijn heilige Naam.

Loof den Heere mijn ziel, en vergeet niet één van Zijn weldaden.

Knelis neemt geen glas in de hand en hij gaat niet toosten.

Hij spreekt geen tafelrede uit.

Hij geeft een Ander het woord.

Hij is gelukkig tijdens het eten.

Hij ziet al zijn kinderen rondom zich en zegt: “Laten we danken.” En in zijn eenvoudige woordkeus dankt hij Zijn Heer. Later in het spaarzaam licht van de stallantaarn, melkt hij zijn koeien in de schuur. Dat moet altijd gebeuren, ook als je zoon terugkomt uit Indië.

Als hij op het melkblok zit, de emmer tussen zijn knieën geklemd, en zij handen automatisch de spenen vinden, legt hij zijn hoofd tegen het warme koeienlijf en belijdt zijn God zijn twijfels en vraagt vergeving.

XVIII

Zo zien de oudjes hun kinderen thuiskomen, maar ook zo weer uitvliegen.

De volgende die het huis gaat verlaten is Jo. Zij heeft met haar Jan, een woonplek gevonden in Koudekerk aan de Rijn. Dat is weer een eter minder. Nu blijven alleen Fie en Piet nog over.

Die hebben hun eigen verdienste, en dragen nog wat bij ook. Daarnaast is er van regeringswege de oudedagsvoorziening in het leven geroepen. Knelis en Jannetje "trekken van Drees."

De inkomsten van de melk zijn dus niet meer zo nodig, en alhoewel het Knelis z'n liefhebberij is, worden de werkzaamheden hem te zwaar. Een leven lang 's morgens om halfzes of eerder opstaan, dag in dag uit? De hele

dag doorgaan, weliswaar in een beheerst tempo, maar toch, het gaat zich wreken.

Ook Jannetje dringt er bij hem op aan de koeien te verkopen. Hij voelt ook zelf wel dat het moet, maar het doet hem ontzettend pijn. Als dan op zekere dag de koeien, door Kees Omzicht, verkocht zijn, en naar een nieuwe eigenaar afgevoerd worden, huilt hij zijn verdriet weg.

Gelukkig was het net op tijd, want korte tijd later moet Knelis in het ziekenhuis opgenomen worden voor prostaatproblemen.

Het draait uit op een operatie, en zijn geest heeft moeite met het herstelproces na de narcosebehandeling.

Het komt niet meer helemaal goed met hem. Hij gaat de dingen door elkaar halen. Zijn gesprekken met Jannetje komen in een naar binnen gerichte spiraal terecht. Jannetje komt daardoor in een isolement. Buren heeft ze niet. Sinds het overlijden van buurman Rijnhek staat dat huis leeg en het huis van de boerderij van De Marel is te ver verwijderd. Het liefst zou Knelis de hele dag in huis blijven, maar dat gaat Jannetje zo veel mogelijk tegen.

Ze probeert hem te stimuleren, ze stuurt hem de tuin in met de opdracht een bed worteltjes te zaaien.

Maar als ze even later hem gaat opzoeken omdat ze toch geen rust heeft, blijkt dat hij de bonen omgeschoffeld heeft om de worteltjes te kunnen zaaien. Hulpeloos staan ze allebei daar in de tuin.

"Ze kwamen er al een beetje uit," zegt Jannetje.

"Ik wist 'et niet meer," zegt Knelis.

Hij schud zijn verwarde hoofd en is verdrietig.

Jannetje pakt zijn hand, Ze zegt dat de worteltjes er wel gauw uit zullen komen nu het steeds zulk lekker weer is.

"Ga nu het kippenhok maar een beetje uitmesten, dat moet ook nodig gebeuren."

Er spelen Knelis nog twee dingen door het hoofd. Dingen die hem angstig maken. Daar is zijn peiningmeesterschap van "Draagt elkanders lasten". Zoveel weet hij er in zijn heldere momenten nog wel van dat dit op een bankroet uit moet lopen. De jaarlijkse uitgaven overtreffen ver de inkomsten.

Hoe moet dit aflopen? Wie wordt daar verantwoordelijk voor gesteld?

Het is een verlossing voor hem als, via Gijs, bereikt wordt dat Manus Gortzak deze last van zijn schouders, of beter gezegd, van zijn geest overneemt. Maar er is nog iets dat hem bezig houdt. Knelis voelt intuïtief aan dat hij in zijn laatste levensfase is aangekomen. En hij is bang?

Bang dat hij dood zal gaan. Dat is niet zo erg, maar dat hij dan zijn God zal ontmoeten?

De boodschap, die hij zijn hele leven heeft uitgedragen, en waarmee hij anderen bemoedigd of vermaand heeft, kwelt hem waar het hemzelf betreft.

Als Piet probeert hem er op aan te spreken, en zinspeelt op de blijde boodschap van het evangelie is zijn enige verweer "Ja maar, mag ik dat mezelf ook toe-eigenen?" Zijn tekortkomingen staan levensgroot voor hem, en hij blijft steken in het doemdenken waarvan de kerkelijke dogma's doortrokken waren en die zijn leven beheerst hebben.

En zo ontging hem de troost van het evangelie en daardoor de rust van een vredige levensavond.

Totdat zijn geest zo verward was dat hij weer iets kinderlijks over zich kreeg.

XIX

Het is een donkere novemberavond,

Met zijn handen diep in de jaszakken loopt Piet, diep voorover gebogen, tegen de westenwind in, langs de slapende huizen van de Dijk.

De bus heeft hem tot de laatste halte voor de brug gebracht. Te voet zal hij de resterende drie-, vierhonderd meter afleggen. Het is hem vertrouwd,

Hoeveel keren zal hij dit stukje weg al gelopen hebben? Van ieder huis dat hij passeert, en die in de donkere avond er als verstorven bij staan vanwege de gesloten luiken of blinden, kent hij hèt of een verhaal.

Eenvoudige mensen met een eenvoudig leven, maar toch boeiende verhalen. Bij het laatste huisje moet hij zijn.

Het hek, dat toegang geeft tot het erf staat open op de grote haak.

Zoiets zou in de goede jaren van zijn vader niet voorgekomen zijn. Dan werd alles secuur gesloten, ook het hek. Maar nu heeft Jannetje de leiding, en die verwacht haar zoon vanavond. Want het is woensdagavond en dan komt de ene week Ali en de andere week Piet. Vanavond is het zijn beurt. Hij gaat de portaaldeur aan de luwe zijde binnen, vindt op de tast de klink van de deur, en stapt de hoge drempel over. In het donkere achterhuis trekt hij zijn jas uit en stoot daarbij zijn teen gemeen aan de trap die naar boven leidt. Daar had hij niet op gerekend, het losse onderdeel van de trap staat gewoonlijk tegen de buitenmuur.

Heel voorzichtig schuift hij de schuifdeur naar de keuken een beetje open. Maar tegelijkertijd gaat de kamerdeur open en in het lichtschijnsel verschijnt de kleine gestalte van zijn moeder.

“Zo, bê je daar? ‘k Docht’al dà ‘k wat hoorde,” zegt ze.

“Maar we’rom doe je geen licht an?” en ze knipt meteen het keukenlicht aan, Ze komt naar hem toe en Piet buigt zich naar haar om haar een zoen te geven. Het vertedert hem dat je kunt zien dat ze blij is dat hij gekomen is.

“‘t Waaide zo hard dà’k bang was da je nie zou komme,” zegt ze, terwijl ze achter hem de kamer binnenstapt. “k Ben al een paar dage niet uit het hekkie geweest.” “nou moeder, de bus had niet zo’n last van de wind hoor, en dat laatste eindje lopen kan ik nog wel opbrengen,” zegt Piet, Hij stapt op zijn vader af om hem een hand te geven.

“Zo Gijs, bêje daar?”

“Welnee man, hoe kom’ie daar nou bij, ‘t is Gijs niet, ‘t Is Piet?’ valt Jannetje uit. “Och ja, Piet, ja....,” zegt Knelis berustend, “k had het wat zitten suffen,” komt er verontschuldigend achteraan.

“Hij doet niet anders,” mompelt Jannetje zachtjes in Piet ‘s richting.

“Je lust wel een bakkie zeker hé, dribbelt ze naar het dressoir waar de koffiepot op het spirituslichtje staat.

“Dan neem ik er ok nog een.”

“Hoeveel hep ik ‘r gehad Jannetje?” vraagt Knelis.

“Je hep ‘r twee op!”

“O... .dà’s genog,” zegt hij.

“Welnee... neem d’r nog maar één, Piet is t’er toch, Dà’s toch gezellig.” “n Hallefie dan, anders moet ik ‘r weer uit venacht,”

Hij pakt het prekenboekje weer op van Menigerlei Genade, en begint weer te lezen.

“Die leest hij de hele week al,” zegt Jannetje. “Hij begint iedere keer weer overnieuw.” En tegen Knelis:

“Man, je hep’em op ze kop.”

Ze schiet overeind uit haar stoel en pakt het prekenboekje uit zijn hand om het om te draaien.

“Dat hà’k zellef ok wel gezien hor,” zegt Knelis over zijn brilleglazen.

Jannetje gaat weer zitten.

Piet zit er wat verlegen onhandig bij.

“Zo gaat ‘et nou de hille dag,” zegt zijn moeder, “k wor er soms zè moe van jonge, stees dezelfde vrage en iedere keer weer overnieuw.”

Haar stem beeft een beetje, terwijl ze naar de figuur tegenover haar kijkt. “k Keek er zo na uit dà je zou komme! Dà’k weeres een paar woorde gewoon kan prate. ‘t Is zo jammer da we geen bure hebbe. De bakker komp ok nog maar twee keer in de week, we ete zo’n beetje! En ‘k kan ‘em niet lang allenig late, anders zou ‘k d’r welles tussenuit wille, Maar ja, as ik dat zou doen, raakt ‘ie hillemaal in de war.” Piet verbaast zich dat zijn moeder dat allemaal zo maar vertelt terwijl zijn vader er bij zit. Het doet wat gênant aan.

Maar het schijnt Knelis te ontgaan dat er over hem gepraat wordt. Hij leest in zijn prekenboekje. Met

gefronste wenkbrauwen strijkt hij de bladzijden van het boekje glad. Dan klaart plotseling zijn gezicht op. Hij legt het boekje neer en zijn vingers gaan tastend over zijn buik en vinden het zakje in zijn vest. Met enig gefriemel komt er een papiertje uit dat heel voorzichtig wordt opgevouwen. Hij is er een hele poos mee bezig,

“Hier Piet, dat mot je es leze,” zegt hij, en houdt het papiertje op zijn vlakke hand. Piet komt overeind, zijn vader tegemoet en aan het mooie handschrift ziet hij dat zijn vader het zelf geschreven heeft. Al waren uw zonden als scharlaken, ze zullen wit worden als sneeuw. Al waren ze rood als karmozijn, ze zullen worden als witte wol. “Leest Piet hardop. “Dà’s mooi, jonge,” zegt zijn vader. Hij trekt zijn hand weer terug, vouwt het papiertje weer secuur op en stopt het weer weg. Piet gaat weer zitten en drinkt van zijn koffie. Dan ziet hij de hand van zijn vader weer onrustig gaan en tasten. Zijn ogen hebben een vreemde, angstige opslag. Zijn dikke vingers proberen weer het zakje in zijn vest te vinden. “Is ter wat?” vraagt Jaunetje. “k Ben wat kwijt,” zegt Knelis. Zijn ogen gaan zoekend over de tafel. Dan, gelukkig, vinden zijn vingers wat hij zoekt. Bevend haalt hij het papiertje weer tevoorschijn.

Er komt een glimlach om zijn mond en hij zegt “Piet, hier, mò je dit es leze, dà’s mooi joh!”

Met verwachtingsvolle ogen kijkt hij naar zijn zoon. “Ja vader, dà’s mooi, bewaar het maar goed,” zegt Piet,

Daar zitten ze nou, Alledrie zwijgend. Alledrie met hun eigen gedachten. Alledrie met een traan, Een vader omdat hij in de bijbelwoorden zijn enige houvast voelt in zijn steeds kleiner wordende, mistige, wereld. Een moeder, omdat ze de man waarvan ze gehouden heeft, steeds verder van zich verwijderd weet.

Een zoon, omdat hij te laat komt voor een gesprek en er was nog zoveel niet gezegd.

Over de tafel heen zoekt Piet de hand van zijn moeder, hij wil haar troosten. Hij voelt de eindeloze machteloosheid van haar tegen deze afbrokkeling.

“Kom, ‘k ga maar es naar bed,” zegt Knelis plotseling.

“Niks ervan!” beslist Jannetje. “Bè je mal. ‘t Is nog geneens negen uur. Je zou je doorlegge tot morgenochtend. En Piet is er toch!”

“Jij lus zeker nog wel een koppie, hè Piet?” Jannetje tilt zich over haar zorgen heen en is meteen weer bedrijvig.

XX

Ze praten nog wat tot het tijd wordt voor Piet om naar de bushalte te gaan. Jannetje gaat met hem mee naar de keuken. Als Piet in het donker van het achterhuis zich in zijn jas hijst, trekt hij zijn moeder nog even tegen zich aan.

“Kommie gauw weer?” vraagt ze. Piet belooft het. Als hij in de bus zit en terug naar zijn buis rijdt, heeft hij het gevoel dat hij voorgoed afscheid genomen heeft van zijn vader

Het duurde geen week voor Piet terugkwam. Dat was na een telefoontje dat hij kreeg op zijn werk. Die middag zaten Knelis en Jannetje samen in de keuken bij het theedrinken. Knelis had een heldere dag, en daar was Jannetje gelukkig mee. Ze hadden wat herinneringen opgehaald, want dat was de beste gespreksstof voor Knelis. Ze hadden er om gelachen dat Jannetje, meer dan vijftig jaar geleden, ge probeer had om te leren fietsen, maar dat dat mislukt was.

Knelis' uitgebluste ogen hadden soms opgelicht bij bepaalde beelden die voor zijn geest kwamen. Dan zegt Jannetje, “We gaan weer wat doen!. Ga jij de kippen maar voeren, dan ga ik 't koper poetse.”

Knelis verdwijnt schuifelend naar buiten. Een kwartier later legt Jannetje haar poetslap neer om even te kijken of Knelis zijn opdacht wel uitgevoerd heeft of toch niet aan wat anders begonnen is, Dat zou niet voor de eerste keer zijn. De schuurdeur staat open, en ze stapt voorzichtig de buitentrap af om even om het

hoekje te kijken. Dan krijgt ze de schrik van haar leven.

Daar, in de schuur, daar ligt Knelis, in een gewrongen houding, op de grond. Zijn pet is afgevallen en de schepbak met kippenvoer is uit zijn handen gegleden.

Ze knielt bij hem neer en ze weet dat hij dood is.

Zijn ogen kijken haar nog verbaasd aan.

Ze pakt dat hoofd en ze zakt op een aardappelkist neer.

Ze begint hartstochtelijk te huilen.

“We zate zo gezellig daarnet joh.”

“Waarom hebbie niet geroepe?”

“We hebbe mekaar niet eens gedag gezegd!”

Haar opgekropte verdriet van de laatste tijd, ontaardt zich daar in die schuur. Ze zit en streelt het hoofd in haar schoot. Ze strijkt haar hand door zijn haar. Ze kijkt naar zijn mond die een klein beetje open staat. Haar ogen priemen naar die mond,

“Toe, zèg nog één keer wat!”

“Zeg nog één keer, dag Jannetje?”

Maar de ogen blijven staren naar het onbekende land en de lippen vormen geen woorden meer.

De dood waar hij zo bang voor was, heeft hem verrast.

Hij wandelde met God, en hij was niet meer,

Ze weet later niet meer hoe lang ze daar gezeten heeft.

Plotseling denkt ze “k Mot wat doen?”

Ze legt het hoofd zachtjes neer. Ze pakt een jute zak en schuift die onder dat hoofd.

Ze trekt zijn benen wat recht.

Uit zijn vestzak steekt een puntje papier.

Ze staat op en zo snel ze kan gaan haar voeten de oprit af naar de boerderij van buurman De Marel.

Dan gaan de telefoontjes naar alle kanten het land door.

NAWOORD

Op een prachtige, warme nazomerdag, 2 oktober 1959, hebben wij vader Cornelis de Kwaasteniet, oud 75 jaar, begraven op het kerkhof achter zijn kerk te Oude Wetering.

Wij waren er getuigen van dat zijn lichaam aan de aarde werd toevertrouwd.

In vak 1 bij paaltje 9,

Zijn lichaam brachten we daar.

Niet zijn geest.

Die leeft in ons voort. Ons, zijn kinderen.

In Marie, in Jacob, in Jo en Gijs, in Fem, Piet en Fie.

Allemaal namen we iets van hem over.

Zoals hij het had gedaan van zijn ouders.

Nogmaals, het was geen "groots en meeslepend" leven.

Maar het was wel het leven van een Koningskind.

We hebben hem begraven met dat andere Koningskind in ons midden. Het vinnige Jannetje stond daar zo klein.

Ze voelde zich zo alleen, want,

Zij konden bijeen niet komen,

Het water was veel te diep!

Vanaf die dag kromp ze ineen. Haar kaarsje brandde geen jaar meer.

En op 28 september 1960 stonden wij opnieuw op de begraafplaats. Zij had de leeftijd bereikt van 78 jaar.

Ze leefde en stierf in de overtuiging dat haar lichaam vernieuwd zal herrijzen bij het schallen van de bazuinen op diè dag waarvan niemand het uur weet.

Met die gedachte sluiten we het boek van Cornelis en Jannetje.

Aalsmeer, winter 1989-1990